

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Даля

КАФЕДРА БУДІВНИЦТВА, УРБАНІСТИКИ ТА ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи
з дисципліни

«Просторове планування»

*(для здобувачів вищої освіти спеціальності G 19
Будівництво та цивільна інженерія)*

(Електронне видання)

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри будівництва,
урбаністики та просторового
планування

Протокол № 10 від 19.04.2026 р.

Київ 2026

Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Просторове планування» (для здобувачів вищої освіти спеціальності G 19 Будівництво та цивільна інженерія) (Електронне видання) /Уклад.: Н.І. Білошицька, Г.О. Татарченко, М.В. Білошицький. – Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2026. – 85 с.

Методичні вказівки до самостійної роботи спрямовані на засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичного матеріалу та подальшого його застосування при розв’язанні проблемних ситуацій при виконанні курсового проєкту з дисципліни «Просторове планування».

Методичні вказівки містять перелік тем для самостійного опрацювання, у стислій формі теоретичні відомості, довідковий матеріал тощо.

Укладачі: Н.І. Білошицька – к.т.н., доцент кафедри БУПІ

Г.О. Татарченко – д.т.н., завідувач кафедри БУПІ

М.В. Білошицький – к.т.н., доцент кафедри БУПІ

Рецензент: П.Є. Уваров – к.т.н., доцент

ВСТУП

Сучасний етап розвитку будівельної галузі та містобудування характеризується зростанням ролі комплексного підходу до організації територій, що обумовлює необхідність формування у майбутніх фахівців системного мислення у сфері просторового планування. В умовах інтенсивної урбанізації, децентралізації управління територіями та впровадження принципів сталого розвитку особливого значення набуває здатність фахівців приймати обґрунтовані рішення щодо раціонального використання територіальних ресурсів.

Дисципліна «Просторове планування» є важливою складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності G19 «Будівництво та цивільна інженерія», оскільки формує теоретичні знання та практичні навички у сфері планування територій різних рівнів – від локального до регіонального. Вона забезпечує опанування принципів організації міського середовища, функціонального зонування, розвитку транспортної та інженерної інфраструктури, а також врахування екологічних, соціальних і економічних факторів.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є невід’ємною складовою освітнього процесу та спрямована на поглиблення і закріплення теоретичних знань, отриманих під час аудиторних занять, розвиток аналітичних здібностей, формування навичок роботи з нормативно-правовими документами, науковими джерелами та проектною документацією. Вона сприяє підготовці здобувачів до виконання практичних завдань і курсового проектування, а також до майбутньої професійної діяльності.

Методичні вказівки до самостійної роботи розроблені відповідно освітньої програми спеціальності G19 Будівництво та цивільна інженерія, до робочої програми дисципліни «Просторове планування», чинних нормативно-правових актів у сфері містобудування та вимог до підготовки фахівців будівельного профілю. У них визначено зміст і обсяг самостійної роботи за темами курсу,

наведено рекомендації щодо опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, а також подано питання для самоконтролю.

Основною метою даних методичних вказівок є сприяння формуванню у здобувачів вищої освіти професійних компетентностей у сфері просторового планування, зокрема здатності до аналізу територіального розвитку, прийняття обґрунтованих проєктних рішень, врахування вимог нормативної бази та забезпечення сталого розвитку територій.

Використання запропонованих методичних рекомендацій дозволить підвищити ефективність самостійної роботи здобувачів, забезпечити системність засвоєння навчального матеріалу та сформувати практичні навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності у сфері будівництва та цивільної інженерії.

Вивчення дисципліни «Просторове планування» передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

ІК (інтегральна компетентність) – здатність розв’язувати складні спеціалізовані та науково-практичні задачі під час професійної діяльності в сфері будівництва та цивільної інженерії, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК02. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК04. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК07. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні компетентності):

СК01. Здатність інтегрувати спеціалізовані концептуальні знання в галузі будівництва та цивільної інженерії, у поєднанні з дотриманням чинних нормативно-правових документів у сфері архітектури та будівництва, для вирішення складних інженерних задач відповідно до спеціалізації.

СК10. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології в предметній області професійної діяльності.

СК12. Здатність до становлення і розвитку теоретичних знань та практичних навичок в галузі проектування новітніх технологій з врахуванням світових досягнень в галузі будівництва.

В результаті вивчення дисципліни «Просторове планування» здобувач вищої освіти отримає наступні програмні результати навчання:

РН01. Проектувати будівлі і споруди у міському та промисловому середовищі, в тому числі з використанням програмних систем комп'ютерного проектування, з метою забезпечення їх надійності та довговічності, прийняття раціональних проектних та технічних рішень, техніко-економічного обґрунтування, враховуючи особливості об'єкта будівництва, визначення оптимального режиму його функціонування та впровадження заходів з ресурсо- та енергозбереження.

РН05. Відслідковувати найновіші досягнення в сфері будівництва та містобудування, застосовувати їх для створення інновацій.

РН06. Підбирати сучасні матеріали, технології і методи виконання процесу будівельного виробництва, враховуючи архітектурно-планувальну, конструктивну частину проекту та базу будівельної організації.

РН09. Здатність розв'язувати проблеми будівництва та цивільної інженерії у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.

РН12. Приймати рішення в галузях міського будівництва та господарства з урахуванням інформації по правовим, еколого-економічним та соціальним аспектам, безбар'єрного простору.

Методичні вказівки призначені для використання здобувачами вищої освіти під час самостійного вивчення дисципліни, підготовки до практичних занять, виконання курсового проєкту та контролю рівня засвоєння навчального матеріалу.

1. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна поділяється на 2 змістові модулі:

Змістовий модуль 1 – Теоретичні та нормативні основи просторового планування.

Змістовий модуль 2 – Прикладні аспекти просторового планування та проектування.

Самостійна робота передбачає:

- опрацювання теоретичного матеріалу;
- підготовку до практичних занять;
- виконання елементів курсового проєкту;
- аналітичну роботу з документацією.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Вид заняття	Короткий зміст навчальних занять, тематика індивідуальних та/або групових завдань	Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання	Кількість отримуваних балів min-max
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ.			
<i>Тема 1. Предмет і завдання курсу. Формування системи розселення.</i>			
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Вступ. Предмет і завдання курсу. Зміст, структура і основні принципи формування систем розселення. Нормативна база України в галузі містобудування та просторового планування	усні відповіді	0-1
Практичні заняття	<u>Тема. Видача завдання.</u> <u>Стислий зміст.</u> Видача завдання до курсового проєкту за темою «Проектування схеми генерального плану міста». Формування систем розселення.	виконання практичних завдань	0-1
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Класифікація міст України відповідно до нормативних документів	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
<i>Тема 2. Просторове планування: сутність поняття, історія розвитку</i>			
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Сутність понять «просторовий розвиток» і «просторове планування». Поняттєво-термінологічна система просторового планування. Зв'язок просторового планування з іншими науками	усні відповіді	0-2

Вид заняття	Короткий зміст навчальних занять, тематика індивідуальних та/або групових завдань	Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання	Кількість отримуваних балів min-max
Практичні заняття	Тема. <u>Аналіз природних умов і ресурсів при виборі розташування міста</u> <u>Стислий зміст.</u> Вплив клімату, геоморфологічних, гідрологічних та гідрогеологічних, інженерно-геологічних умов, рослинності території та їх вплив на містобудівні рішення.	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Історія розвитку просторового планування у світі та в Україні.	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
Тема 3. <u>Світові й європейські нормативні документи у галузі просторового планування</u>			
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Програма Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів (UN-HABITAT). Декларація про міста та інші населені пункти в новому тисячолітті. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту	усні відповіді	0-2
Практичні заняття	Тема. <u>Розрахунок чисельності перспективного населення та території міста.</u> <u>Стислий зміст.</u> Трудові ресурси. Структура населення за критерієм зайнятості. Метод трудового балансу.	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Поліцентричний розвиток і просторове планування.	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
Тема 4. <u>Законодавче забезпечення просторового планування в Україні.</u>			
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Законодавче забезпечення просторового планування в Україні. Містобудівна документація. Види містобудівної документації.	усні відповіді	0-2
Практичні заняття	Тема. <u>Функціональне зонування території міста.</u> <u>Стислий зміст.</u> Сельбищна, виробнича, ландшафтно-рекреаційна та санітарно-захисна зони міста. Розрахунки обсягів житлового будівництва, територій окремих планувальних зон.	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Поняття про Державні будівельні норми України.	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ			
Тема 5. <u>Основи міського планування.</u>			

Вид заняття	Короткий зміст навчальних занять, тематика індивідуальних та/або групових завдань	Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання	Кількість отримуваних балів min-max
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Історичні концепції розвитку міст (урбанізм як спосіб життя, урбаністична екологія, соціалістична урбанізація, право на місто, місто-сад, чартерне місто та ін.). Концепція smart-city. Комплексні стратегії розвитку міст. Планування транспортного простору міст. Міжнародно-правові джерела муніципального прав.	усні відповіді	0-2
Практичні заняття	Тема. <u>Складання балансу території міста</u> <u>Стислий зміст.</u> Розрахунок складових балансу території міста.	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Європейська хартія міст 1992 р. Концепція «нового урбанізму». Європейська хартія міст 2008 р. (Маніфест нової урбаністики).	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
Тема 6. <u>Загальні поняття, види і завдання районного планування.</u>			
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Районне планування як засіб територіального та регіонального планування.	усні відповіді	0-2
Практичні заняття	Тема. <u>Розробка схеми функціонального зонування території міста.</u> <u>Стислий зміст.</u> Вимоги щодо взаємного розташування функціональних зон.	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Урбанізація як передумова виникнення систем розселення.	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
Тема 7. <u>Функціональна та композиційна структури міста як основа просторового планування.</u>			
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Генеральний план міста – основний документ містобудівного регулювання. Інфраструктура і містотвірні системи міст. Функціонально-планувальні заходи з охорони навколишнього середовища. Безбар'єрне середовище.	усні відповіді	0-2
Практичні заняття	Тема. <u>Взаємне розташування всіх функціональних зон міста.</u> <u>Стислий зміст.</u> Планування транспортної інфраструктури міста. Планування та організація системи культурно-побутового обслуговування населення міста. Планування системи зелених насаджень загального користування. Планування територій промислових районів. Планування територій промислових районів. Планування територій зовнішнього транспорту. Планування території внутрішньоміського транспорту	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Технологічні, екологічні та санітарно-гігієнічні вимоги до захисту міського середовища.	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
Тема 8. <u>Основи стратегічного планування.</u>			

Вид заняття	Короткий зміст навчальних занять, тематика індивідуальних та/або групових завдань	Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання	Кількість отримуваних балів min-max
Лекції	<u>Стислий зміст.</u> Складові процесу стратегічного планування. Підготовчий етап процесу розробки стратегії регіонального розвитку. Соціально-економічний аналіз області. SWOT-аналіз області. Стратегічне фокусування. Основні елементи компонентних планів області. Особливості підготовки компонентних планів.	усні відповіді	0-2
Практичні заняття	Тема. <u>Аналіз проєктних рішень.</u> <u>Розрахунок техніко-економічних показників проєкту.</u> <u>Стислий зміст.</u> Аналіз і оцінка рельєфу території міста. Визначення показника компактності території міста. Визначення щільності та непрямої лінійності магістральної вулично-дорожньої мережі. Розрахунок техніко-економічних показників проєкту.	виконання практичних завдань	0-2
Самостійна робота	<u>Стислий зміст.</u> Сутність процесу стратегічного планування. Рамки реалізації стратегії регіонального розвитку	перевірка етапів виконання курсового проєкту	*
Підсумковий контроль		екзамен	60

3. ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МІСТА

Тема 1. Предмет і завдання курсу. Формування системи розселення

1. Теоретичні відомості

Розглядається місце дисципліни у системі підготовки інженера-будівельника. Аналізується система розселення як основа просторової організації територій: агломерації, урбанізовані території, сільські системи.

Дисципліна «Просторове планування» вивчає закономірності організації територій, принципи розміщення населених пунктів, виробництва, інфраструктури та природних комплексів. Вона забезпечує формування у майбутніх інженерів-будівельників здатності до комплексного аналізу територій і прийняття обґрунтованих проєктних рішень.

Основні завдання дисципліни:

– вивчення теоретичних основ просторової організації територій;

- аналіз систем розселення;
- дослідження факторів формування населених пунктів;
- формування навичок роботи з містобудівною документацією.

Система розселення – це просторово організована сукупність населених пунктів, пов'язаних між собою економічними, соціальними та транспортними зв'язками.

Основні елементи системи розселення:

- міста;
- селища;
- сільські населені пункти.

Типи систем розселення класифікують за кількома основними критеріями:

1. За типом поселень (основна класифікація):

- міські системи розселення: характеризуються високою щільністю населення, переважанням промисловості, сфери послуг та інфраструктури;
- сільські системи розселення: характеризуються нижчою щільністю, пов'язані з сільським господарством, природним середовищем.

2. За формою організації (для сільського розселення):

- дисперсне (розсіяне): окремі подвір'я-садиби, хутори, фермерські господарства, розташовані на значній відстані одне від одного;
- дисперсно-групове: поєднання розсіяних садиб із невеликими селами;
- групове (селищне): компактне розташування житлових будинків у формі сіл.

3. За структурними особливостями (опорний каркас) – іділяють традиційні типи опорного каркасу міського розселення:

- радіально-кільцевий: розвиток від центру до периферії з транспортними кільцями;
- прямокутно-регулярний: чітка сітка вулиць та кварталів;
- лінійно-вузловий: розвиток уздовж транспортних магістралей або річок, з великими вузлами-містами;
- приморський: формування поселень уздовж берегової лінії;

– багатоядерний: розвиток кількох рівнозначних центрів (наприклад, агломерація).

4. За функціональною роллю (в Україні)

Системи розселення часто формуються навколо великих міст та промислових зон, наприклад: Донбаська (Донецька й Луганська області); Придніпровська (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області).

В Україні поширені процеси урбанізації, що призводять до утворення міських агломерацій, які стають основними вузлами систем розселення.

Ієрархія населених пунктів визначається чисельністю населення, функціями та значенням у системі розселення (ДБН Б.2.2-12:2019 Планування та забудова територій):

Таблиця 1.1

Групування населених пунктів за чисельністю населення

Групи населених пунктів	Населення, тис. осіб	
	Міста	Сільські населені пункти
Найкрупніші (найзначніші)	Понад 800	Понад 5
Крупні (значні)	Понад 500 до 800	Понад 3 до 5
Великі	Понад 250 до 500	Понад 0,5 до 3
Середні	Понад 50 до 250	Понад 0,2 до 0,5
Малі*	До 50	Менше 0,2
* Включаючи селища.		

Відповідно до децентралізації порядку вирішення питань адміністративно-територіального устрою регулюється Законом України № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України», який набув чинності на початку 2024 року, категорія «селище міського типу» (сmt) була (вони автоматично стали просто селищами), і встановлено нову структуру:

– місто: населений пункт із компактною багатоповерховою забудовою та населенням понад 10 тисяч осіб;

– селище: населений пункт із садибною забудовою (одноповерховою) та населенням понад 5 тисяч осіб;

– село: населений пункт із садибною забудовою та населенням менше 5 тисяч осіб.

Функції визначають спеціалізацію поселення (промислові, адміністративні, культурні, рекреаційні, транспортні центри тощо).

Значення в системі розселення: показує рівень впливу (місцевий, районний, обласний, загальнодержавний).

Фактори формування систем розселення – це комплекс умов, що визначають розміщення населених пунктів та їх взаємозв'язки. До них належать:

– економічні (виробництво, робочі місця): наявність підприємств, транспортних шляхів, можливість працевлаштування є ключовим фактором, особливо для формування міських агломерацій;

– природні (клімат, рельєф, ресурси): рельєф, наявність водних ресурсів, сприятливий клімат та родючі ґрунти історично визначали місця заселення, впливаючи на дисперсність (хутори) чи груповість (села);

– демографічні (природний приріст, міграції): природний приріст, відтік населення з сіл у міста (урбанізація) та трудова міграція впливають на щільність розселення;

– соціально-історичні: розвиток інфраструктури (школи, лікарні), адміністративний устрій, а також історичне освоєння територій;

– екологічні: стан довкілля, забруднення атмосферного повітря та води, які змушують населення змінювати місця проживання.

Сучасні системи розселення характеризуються високою концентрацією населення в містах та трансформацією сільських поселень, що зумовлено як економічними потребами, так і екологічними змінами.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Класифікація міст України відповідно до нормативних документів

Класифікація міст України здійснюється відповідно до Закону України «Про основи містобудування», Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» та ДБН

Б.1.1-14:2021 «Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні».

Згідно з чинною нормативною базою, населені пункти України поділяють на дві основні категорії: міські (міста, селища міського типу) та сільські (села, селища). Міста класифікують за кількома взаємопов'язаними критеріями.

1. За чисельністю населення (згідно з ДБН Б.2.2-12:2019, табл. 4.1) (табл. 1.1).

- найкрупніші міста – понад 800 тис. осіб (Київ, Харків, Одеса, Дніпро);
- крупні – від 500 тис. до 800 тис. осіб (Львів, Запоріжжя, Кривий Ріг);
- великі – від 250 до 500 тис. осіб (Миколаїв, Маріуполь, Луганськ, Вінниця, Херсон, Полтава, Чернігів, Черкаси, Хмельницький, Чернівці, Житомир, Суми, Рівне);
- середні – від 50 до 250 тис. осіб (Кропивницький, Тернопіль, Івано-Франківськ, Луцьк, Ужгород та ін.);
- малі – до 50 тис. осіб (включно зі селищами міського типу).

2. За адміністративним статусом:

- міста зі спеціальним статусом – Київ, Севастополь (мають окремий конституційний статус);
- міста обласного значення – обласні центри та інші великі міста, підпорядковані обласним органам відповідно до Закону України № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України», який набув чинності на початку 2024 року, поняття «міста обласного значення» (як і районного) втрачає свою актуальність, оскільки всі населені пункти тепер входять до складу базових територіальних громад, які мають єдиний статус, незалежно від розміру чи чисельності населення;
- міста районного значення – підпорядковані районним адміністраціям (див. вище).

3. За народногосподарськими функціями (за функціональним призначенням):

- багатофункціональні (поліфункціональні) – поєднують промислові, адміністративні, культурні, наукові та інші функції (Київ, Львів, Дніпро);

- промислові – провідною є промислова функція (Кривий Ріг, Маріуполь, Кам'янське);
- транспортні (транспортні вузли) – провідною є транспортно-логістична функція (Жмеринка, Знам'янка, Ковель);
- наукові та освітні центри (Харків, Львів – частково);
- курортні – провідною є оздоровчо-рекреаційна функція (Трускавець, Моршин, Хмільник, Одеса – частково);
- адміністративно-культурні центри районного або обласного значення.

4. За планувальною структурою:

- компактні (центричні) – мають правильну форму плану і розвиваються концентрично навколо ядра;
- розчленовані – мають фрагменти, розділені природними або штучними бар'єрами (річками, ярами, залізницею);
- лінійні (стрічкові) – витягнуті вздовж транспортних коридорів або водних об'єктів;
- вільного плану – нерегулярна історична забудова без чіткої схеми (історичні центри Львова, Кам'янця-Подільського).

5. За часом виникнення:

- історичні (понад 100 років існування) – мають збережений історичний центр (Київ, Львів, Чернігів, Кам'янець-Подільський);
- нові (постіндустріальні) – побудовані у XX ст. у зв'язку з освоєнням нових територій або об'єктів промисловості (Енергодар, Українка, Славутич, Вараш).

Поняття «місто-агломерація» позначає сукупність міста-ядра з прилеглими населеними пунктами, об'єднаними інтенсивними економічними, трудовими, транспортними та культурними зв'язками. В Україні виділяють Київську, Харківську, Львівську, Дніпровсько-Кам'янську, Одеську та інші агломерації.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Побудувати схему системи розселення України

Необхідно:

- визначити основні елементи системи розселення;
- відобразити найбільші міста та агломерації;
- показати транспортні зв'язки;
- виділити регіональні особливості.

Форма подання: схема (графічно) + коротке пояснення (1-2 сторінки).

Завдання 2. Зробити аналіз типу розселення обраного регіону (рекомендується обрати область або громаду).

Необхідно:

- охарактеризувати тип розселення;
- визначити структуру населених пунктів;
- оцінити щільність населення;
- виявити основні проблеми розвитку;
- зробити висновки щодо перспектив розвитку.

Обсяг: 3-5 сторінок.

Методичні рекомендації до виконання

Використовувати офіційні статистичні дані, застосовувати картографічні матеріали; враховувати вимоги чинних нормативних документів.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- виборі території проектування;
- обґрунтуванні розміщення міста;
- визначенні перспектив розвитку населеного пункту.

4. Питання для самоконтролю

1. Що є предметом дисципліни «Просторове планування»?
2. Які основні завдання курсу?
3. Що таке система розселення?

4. Які основні типи систем розселення?
5. Що таке міська агломерація?
6. Які фактори впливають на формування розселення?
7. Як класифікуються населені пункти в Україні?
8. Що таке ієрархія населених пунктів?
9. Яка роль транспорту у формуванні систем розселення?
10. Які сучасні тенденції розвитку систем розселення?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 1, 2, 6, 9, 20 (за номерами у загальному списку літератури).

Тема 2. Просторове планування: сутність поняття, історія розвитку

1. Теоретичні відомості

Просторове планування виступає ключовим інструментом регулювання розвитку територій, що забезпечує узгодження інтересів держави, громади та бізнесу. У сучасних умовах воно орієнтоване на принципи сталого розвитку, раціонального використання ресурсів та підвищення якості життя населення.

Просторовий розвиток – це об'єктивний процес якісних змін у просторовій організації суспільства. Він охоплює трансформацію системи розселення, економічних зв'язків та соціальної інфраструктури. Це те, що відбувається з територією під впливом часу та діяльності людини.

Просторове планування – це інструмент свідомого впливу. Це діяльність державних та місцевих органів влади з координації просторових аспектів усіх сфер політики (транспорту, енергетики, екології тощо). Його мета – не просто «намалювати карту», а збалансувати приватні інтереси з суспільним благом.

Система розселення формується як результат історичного розвитку суспільства та впливу природних і соціально-економічних факторів. В Україні характерною є наявність великих промислових агломерацій, таких як Київська, Харківська, Дніпровська, а також значних сільських територій.

Важливим аспектом є урбанізація – процес зростання ролі міст. Вона супроводжується концентрацією населення, розвитком інфраструктури та зміною способу життя.

Історичний розвиток просторового планування пройшов кілька етапів: від стихійної забудови до науково обґрунтованих концепцій. У XIX-XX ст. сформувались основи сучасного містобудування.

Світова практика пройшла шлях від естетики до стратегії:

Етап «Красивого міста» (кінець XIX – початок XX ст.): зосередження на архітектурному образі, величних фасадах та регулярних парках (наприклад, плани барона Жоржа Ежена Османа в Парижі).

Модерністський етап (1920-ті – 1960-ті): функціональне зонування. Афіньська хартія Ле Корбюзьє – жорсткий поділ міста на зони: «жити», «працювати», «відпочивати», «рухатися».

Стратегічний етап (1970-ті – 1990-ті): перехід від фізичного проектування до соціально-економічного прогнозування. Поява поняття «територіальна згуртованість» у ЄС.

Інтегрований етап (XXI століття): планування стає партисипативним (за участю громади) та гнучким, реагуючи на глобальні виклики.

Українська школа містобудування має глибоке коріння:

Давньоруський період та Магдебурзьке право відбувається формування чітких центрів міст з ратушами та ринковими площами.

Радянський період – епоха індустріального містобудування. Створення промислових гігантів та «мікрорайонної» забудови. Жорстка централізація через Генеральні плани.

Сучасний етап здійснюється трансформація від «містобудування» (будівництва споруд) до «просторового планування» (управління територією). Реформа децентралізації дала громадам право самостійно визначати свою долю через Комплексні плани просторового розвитку територій громад.

Просторове планування – це точка перетину наук:

– з географією – враховується ландшафт, клімат та природно-ресурсний

потенціал. Без географічного аналізу планування відірване від реальності;

- з економікою – відбувається моделювання інвестиційну привабливість, розраховує ефективність використання земель та податкову базу;

- з екологією – забезпечується збереження біорізноманіття, формування «зелених каркасів» міст та адаптацію до кліматичних змін.

Сьогодні світ орієнтується на дві ключові концепції:

- концепція сталого розвитку (Sustainable Development) виробляється проектування таким чином, щоб потреби нинішнього покоління не обмежували можливості майбутніх – це компактні міста (щоб не розростатися на сільськогосподарські землі) та пріоритет громадського транспорту.

- Smart Planning (розумне планування): використання Big Data для аналізу потоків людей; впровадження цифрових двійників міст (Digital Twins); GIS-технології – перехід від паперових карт до інтерактивних баз даних.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Історія розвитку просторового планування у світі та в Україні

Історія просторового планування має тривалу еволюцію – від стихійного розвитку поселень в античності до системного підходу сучасних європейських стандартів. У світовій практиці виділяють кілька ключових етапів.

Античний період (V ст. до н. е. – V ст. н. е.). Закладено основи регулярного містобудування: гіподамова система прямокутного планування (Гіподам Мілетський, V ст. до н. е.), римська система кардо-декуманус (перпендикулярних головних вулиць). Приклади: Мілет, Прієна, Помпеї.

Середньовіччя (V–XV ст.). Радіально-кільцеве планування міст-фортець навколо замку або собору з оборонними мурами. Виникає магдебурзьке право (XIII ст.), яке регламентує забудову міст і права жителів. В Україні за магдебурзьким правом розвивалися Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський, Київ (XV ст.), Чернігів.

Доба Відродження (XV–XVII ст.). Поява концепцій «ідеального міста» (Філарете, Альберті, Скамоцці), застосування геометричних схем (зіркових,

радіальних), оборонних бастіонних систем. Розвиток ансамблевого підходу до забудови центрів.

Бароко (XVII–XVIII ст.). Створення розкішних резиденційних ансамблів з парадними проспектами та регулярними парками (Версаль, Петергоф). Підкреслення осьової композиції міста, домінант, парадних в'їздів.

Промислова революція (XIX ст.). Бурхливе зростання міст, виникнення масштабних соціальних проблем: перенаселення, антисанітарія, екологічна деградація. Реконструкції європейських столиць (Париж барона Османа, 1853–1870 рр.; Відень з Рінгштрассе, 1857 р.). Зародження містобудівного законодавства.

Перша половина XX ст. Формування теоретичних концепцій модерністського містобудування: концепція міста-саду (Е. Говард, 1898 р.); концепція функціонального міста (Афінська хартія, 1933 р., Ле Корбюзьє); концепція лінійного міста (А. Сорія-і-Мата). Розквіт регулярного «соціалістичного містобудування» в СРСР (1920–1930-ті рр.).

Друга половина XX ст. Розчарування в модерністських концепціях. Поява постмодерністських підходів: концепція «міста для людей» (Я. Гейл), нового урбанізму (А. Дуані, 1980-ті рр.), сталого розвитку (Брундтландський звіт ООН, 1987 р.). Поширення концепції екологічного містобудування.

Сучасний етап (XXI ст.). Глобалізація просторового планування, гармонізація з міжнародними стандартами. Поява концепцій: компактного міста, поліцентричного розвитку, «розумного міста» (smart city, Songdo, Masdar), «15-хвилинного міста» (К. Морено, 2016), партисипативного планування (за участю громади). Інтеграція принципів декарбонізації, циркулярної економіки, інклюзивності.

Розвиток просторового планування в Україні. Українська школа містобудування формувалася під впливом європейських традицій та власного історичного досвіду.

Доба Київської Русі (IX–XIII ст.). Закладено основи планування міст-фортець з дитинцем, окольным містом та посадом. Найдавніші приклади

регулярного планування – Київ (Десятинна церква, Софійський собор), Чернігів, Переяслав.

XIV–XVIII ст. Розвиток міст за магдебурзьким правом з центральною ринковою площею (Львів, Кам'янець-Подільський, Жовква, Замостя). Створення регулярних козацьких міст-фортець (Полтава, Харків, Запоріжжя).

Російська імперія (XVIII – поч. XX ст.). Запровадження «зразкових проєктів» планування міст. Реконструкція Києва, Харкова, Одеси, Катеринослава (Дніпра) за регулярними планами. Виникнення курортного містобудування (Південний берег Криму, Карпати).

Радянський період (1920–1991 рр.). Епоха індустріального містобудування: зведення промислових міст-новобудов (Запоріжжя, Кривий Ріг, Сєверодонецьк, Дніпродзержинськ), формування «соцміст» з мікрорайонним плануванням. Створення Київського та Харківського містобудівних інститутів – провідних науково-проєктних центрів УРСР.

Незалежна Україна (з 1991 р.). Перехід від планової економіки до ринкової моделі забудови. Прийняття Закону України «Про основи містобудування» (1992 р.), Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.), низки ДБН (зокрема ДБН Б.2.2-12:2019, ДБН Б.1.1-14:2021). Гармонізація з європейськими стандартами.

Сучасний етап після 2022 р. Особливості пов'язані з повномасштабною війною: пріоритет адаптації міст до загроз цивільного захисту (ДБН В.2.2-5:2023), масштабна потреба у відбудові пошкоджених і зруйнованих населених пунктів, інтеграція принципів «build back better» (відбудова кращим, ніж було).

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Підготувати аналітичний огляд історії просторового планування

Необхідно: виділити ключові історичні періоди; порівняти український і світовий досвід; зробити акцент на сучасних тенденціях.

Завдання 2. Побудувати хронологічну схему розвитку

Необхідно:

- виділити основні історичні етапи розвитку просторового планування;
- встановити часові межі кожного етапу;
- визначити ключові принципи планування для кожного періоду;
- показати еволюцію підходів (від простого до складного);
- відобразити відмінності між світовим і українським досвідом;
- оформити у вигляді логічної графічної або табличної схеми;

Методичні рекомендації до виконання

- відображати еволюцію містобудівних підходів, а не лише перелік фактів;
- містити порівняльний аналіз (Україна – світ);
- демонструвати причинно-наслідкові зв'язки.

Завдання 3. Вивчити структуру Комплексного плану громади за новим законодавством.

Приклад. Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади запроваджено Законом № 711-IX. З набранням чинності 24.07.2021 Закону України від 17.06.2020 №711-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» спрощено процедуру зміни цільового призначення земельних ділянок.

Раніше ми мали окремо «Генеральний план міста» (містобудування) та «Схему планування району» (землеустрій). Вони часто суперечили один одному. Комплексний план об'єднує їх в один цифровий документ. Він має таку структуру згідно з чинним законодавством:

1. Склад документації (три головні блоки)

Комплексний план – це одночасно містобудівна документація на місцевому рівні та документація із землеустрою.

Геопросторова основа: Весь план створюється у формі електронного документа у векторній формі (GIS-технології). Це не просто паперова карта, а база даних.

Текстова частина: Звіти, пояснювальні записки, обґрунтування та стратегічна екологічна оцінка (СЕО).

Графічна частина: Карти та схеми існуючого стану та перспективного розвитку.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації» № 926 від 01.09.2021 р., структура плану включає:

- аналіз ресурсного потенціалу: оцінка земель, лісів, вод, демографії та економіки громади;
- стратегічне бачення: визначення пріоритетів розвитку (наприклад, громада як логістичний хаб чи рекреаційна зона);
- функціональне зонування є найважливішою частиною і територіальна громада тепер зонує всю свою територію, а не тільки межі населених пунктів;
- транспортна та інженерна мережі: схеми доріг, водопроводів, ліній електропередач, газопостачання;
- охорона культурної спадщини та довкілля: визначення меж історичних ареалів та природоохоронних зон;
- заходи щодо цивільного захисту у сучасних реаліях України є критичним розділом (укриття, безпека).

Процедура розроблення Комплексного плану має певні етапи, які він повинен пройти, щоб стати легітимним:

- завдання на проектування (формується громадою);
- громадські обговорення (є обов'язковим етапом, де мешканці можуть подати свої пропозиції);
- погодження та експертиза – на цьому етапі відбувається перевірка державними органами на відповідність нормам;
- затвердження сесією місцевої ради.

Результати самотійної роботи використовуються при:
обґрунтуванні вибору планувальних рішень.

4. Питання для самоконтролю

1. Що таке просторове планування?
2. Які основні цілі просторового планування?
3. У чому полягає відмінність між просторовим та містобудівним плануванням?
4. Які рівні просторового планування існують?
5. Які основні принципи просторового планування?
6. Яку роль відіграє просторове планування у сталому розвитку територій?
7. Як просторове планування впливає на ефективність використання земельних ресурсів?
8. Які фактори враховуються при плануванні територій?
9. Яке значення має зонування територій?
10. Як формувалося просторове планування в античний період?
11. Які особливості планування міст у середньовіччі?
12. Як індустріалізація вплинула на розвиток просторового планування?
13. Які ідеї покладено в основі концепції «міста-саду»?
14. Як розвивалося просторове планування у XX столітті?
15. Які основні тенденції сучасного просторового планування?
16. Яку роль відіграють екологічні чинники у сучасному плануванні?
17. Як цифрові технології впливають на просторове планування?
18. Які помилки просторового планування призводять до проблем урбанізації?
19. Як забезпечити баланс між забудовою та природним середовищем?
20. Які перспективи розвитку просторового планування в умовах децентралізації?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 1, 2, 6, 9, 13, 14 (за номерами у загальному списку літератури).

Тема 3. Світові й європейські нормативні документи у галузі просторового планування

1. Теоретичні відомості

У сучасних умовах глобалізації просторове планування виходить за межі національних систем і формується під впливом міжнародних інституцій. Міжнародні нормативні документи визначають стратегічні орієнтири розвитку територій, встановлюють базові принципи сталого розвитку, просторової збалансованості та соціальної інтеграції.

До ключових напрямів, які регламентуються міжнародними документами, належать:

- забезпечення сталого розвитку територій;
- формування інклюзивного міського середовища;
- підвищення якості життя населення;
- раціональне використання природних ресурсів;
- протидія негативним наслідкам урбанізації.

Програма Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів (UN-Habitat) є провідною міжнародною інституцією у сфері міського розвитку та просторового планування.

Основними напрямками діяльності UN-Habitat є:

- розробка глобальних стратегій розвитку міст;
- підтримка держав у впровадженні сталого планування;
- підготовка аналітичних звітів щодо урбанізації;
- формування рекомендацій щодо політики розвитку територій.

Одним із ключових документів є Нова міська програма (New Urban Agenda), яка була прийнята в рамках конференції Habitat III. Вона визначає сучасні підходи до компактного розвитку міст, інтегрованого планування та підвищення стійкості міських систем.

Концепція сталого розвитку є базовою для сучасного просторового планування. Вона передбачає збалансоване поєднання трьох складових: економічної, соціальної та екологічної.

Основними принципами Концепції сталого розвитку є:

- раціональне використання ресурсів;
- збереження довкілля;
- соціальна справедливість;
- довгострокове планування;
- інтегрованість управлінських рішень.

Ці принципи закріплені у глобальних документах ООН, зокрема у Цілях сталого розвитку (ЦСР), серед яких особливе значення має ціль №11 – «Сталий розвиток міст і громад».

Європейський підхід до просторового планування базується на принципах територіальної згуртованості, збалансованого розвитку та інтеграції регіонів.

Ключові документи – Territorial Agenda 2030, Європейська перспектива просторового розвитку (ESDP) та Лейпцизька хартія сталого розвитку міст.

Основні положення Концепції сталого розвитку:

- забезпечення рівномірного розвитку територій;
- підтримка малих і середніх міст;
- інтеграція транспортної та економічної політики;
- розвиток інноваційних регіонів;
- підвищення конкурентоспроможності територій.

Поліцентризм є ключовим принципом європейського просторового планування.

Сутність поліцентричного розвитку полягає у:

- формуванні мережі взаємопов'язаних центрів;
- зменшенні диспропорцій між регіонами;
- розвитку периферійних територій;
- оптимізації просторової структури держави.

Переваги поліцентризму:

- зниження навантаження на великі міста;
- стимулювання економічного розвитку регіонів;
- покращення транспортної доступності;

– підвищення якості життя населення.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Поліцентричний розвиток є ключовим принципом сучасного європейського просторового планування, закріпленим у Територіальній агенді ЄС 2030 (Territorial Agenda 2030), Лейпцизькій хартії стійких європейських міст (2007, 2020), Європейській перспективі просторового розвитку (ESDP, 1999).

Сутність поліцентричного розвитку. Поліцентричний розвиток – це модель просторової організації території, за якої замість одного домінуючого центру (моноцентризму) формується мережа взаємопов’язаних центрів різного рангу, що рівномірно розподілені по території та доповнюють один одного функціонально. Така модель протиставляється моноцентричній, коли вся активність концентрується в одній метрополії, а периферія перетворюється на занедбані території.

Принципи поліцентризму:

- мережевість – наявність взаємозв’язаних центрів різного рівня (національного, регіонального, місцевого);
- функціональна спеціалізація – кожен центр виконує власну унікальну роль (промислову, туристичну, наукову, логістичну);
- територіальна збалансованість – рівномірний розподіл активності, який запобігає виникненню депресивних територій;
- комплементарність – центри взаємодоповнюють один одного, а не конкурують;
- зв’язність – добре розвинена транспортна та цифрова інфраструктура між центрами.

Переваги поліцентричної моделі:

- зниження надмірного навантаження на великі мегаполіси (скорочення заторів, дефіциту житла, екологічних проблем);
- стимулювання економічного розвитку периферійних регіонів;
- покращення транспортної та інфраструктурної доступності;

- підвищення якості життя в малих і середніх містах;
- зменшення міграційного відтоку з регіонів у столицю.

Інструменти реалізації поліцентричної моделі: розвиток мережі регіональних центрів і середніх міст, інвестиції в інфраструктуру другого ешелону, формування агломерацій, розвиток транспортних коридорів (швидкісних залізниць, автомобільних магістралей), децентралізація фінансових та управлінських повноважень.

Європейський досвід поліцентризму. У країнах ЄС поліцентрична модель добре розвинена у Нідерландах (Рандстад – мережа Амстердама, Роттердама, Гааги, Утрехта), Німеччині (Берлін, Гамбург, Мюнхен, Кельн, Франкфурт – кожне місто має власну спеціалізацію), Швейцарії, Польщі. Класичним моноцентричним прикладом є Франція з домінуючим Парижем, який концентрує близько 19 % населення країни.

Поліцентричний розвиток в Україні. Україна історично має полицентричну структуру з кількома великими центрами – Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Львів. Однак спостерігається посилення моноцентричних тенденцій з домінуванням Києва (близько 8% населення України концентрується в столичному регіоні). Завданням просторового планування є збалансування цього процесу шляхом стимулювання розвитку регіональних центрів та середніх міст.

У контексті повоєнної відбудови концепція поліцентризму набуває особливого значення: вона дозволяє рівномірно розподілити інвестиції, населення та виробничу базу по території, уникаючи надмірної концентрації в небезпечних для атак регіонах та формуючи стійку (резильєнтну) систему розселення.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Аналіз міжнародного документа

Необхідно обрати один міжнародний документ (UN-Habitat, Territorial Agenda 2030 тощо) [13-15], визначити його мету, структуру та основні положення, проаналізувати ключові принципи планування та зробити висновки

щодо можливості застосування в Україні.

Обсяг: 3-4 сторінки.

Завдання 2. Порівняння з українською практикою

Необхідно визначити основні підходи українського просторового планування, порівняти їх із європейськими, виявити спільні риси та відмінності (бажано зробити у формі порівняльної таблиці для наочності), сформулювати рекомендації щодо вдосконалення.

Форма подання: аналітична записка або таблиця.

Методичні рекомендації до виконання

- використовувати виключно офіційні міжнародні документи;
- застосовувати порівняльний метод аналізу;
- звертати увагу на практичну реалізацію принципів;
- формувати обґрунтовані висновки;
- пов'язувати результати з курсовим проєктом.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- формуванні концепції генерального плану міста;
- обґрунтуванні просторової структури;
- врахуванні принципів сталого розвитку;
- оптимізації функціонального зонування.

4. Питання для самоконтролю

1. Яка роль міжнародних документів у просторовому плануванні?
2. Які основні напрями діяльності UN-Habitat?
3. У чому полягає концепція сталого розвитку?
4. Які складові сталого розвитку?
5. Що передбачає Territorial Agenda 2030?
6. Що таке територіальна згуртованість?

7. У чому сутність поліцентричного розвитку?
8. Які переваги поліцентричної моделі?
9. Які відмінності між українською та європейською системами планування?
10. Які міжнародні принципи доцільно впроваджувати в Україні?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 13, 14, 15, 9, 20 (за номерами у загальному списку літератури).

Тема 4. Законодавче забезпечення просторового планування в Україні

1. Теоретичні відомості

Просторове планування в Україні регламентується багаторівневою системою нормативно-правових актів, яка включає:

- закони України;
- підзаконні акти (постанови Кабінету Міністрів України);
- державні будівельні норми (ДБН);
- державні стандарти (ДСТУ);
- місцеві нормативні документи (рішення органів місцевого самоврядування).

Ця система забезпечує правові, організаційні та технічні засади планування, забудови та використання територій.

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» є базовим нормативним актом у сфері містобудування та просторового планування. Цей Закон визначає правові та організаційні основи містобудівної діяльності, регламентує види містобудівної документації, встановлює порядок планування територій, визначає повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, регулює питання забудови територій.

Ключові поняття Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»:

- містобудівна документація (затверджені текстові та графічні матеріали, які регулюють планування, забудову та інше використання територій);

- генеральний план населеного пункту є головним видом містобудівної документації на місцевому рівні, що визначає стратегію розвитку населеного пункту на найближчі 15-20 років; є безстроковим, але зміни до нього можна вносити не частіше одного разу на 5 років (за виключенням певних випадків);

- детальний план території (ДПТ) уточнює положення Генплану, розробляється на частину території (квартал, мікрорайон, територію підприємства) та є підставою для відведення земельних ділянок та визначення їх цільового призначення;

- план зонування території (зонінг) встановлює функціональне призначення та умови забудови окремих зон. Територія міста ділиться на зони: Ж-1 (садибна забудова), Г-1 (ділова зона), Р-1 (рекреація) тощо. Для кожної зони чітко прописано: дозволений вид використання (що можна будувати за замовчуванням), супутній вид (що можна будувати поруч, наприклад, магазин біля будинку) та допустимий вид (потребує спеціального погодження).

Наразі в Україні відбувається перехід до Комплексних планів просторового розвитку, які фактично об'єднують у собі функцію Генплану та Зонінгу.

Практичне значення:

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначає обов'язковість розроблення містобудівної документації як основи для будь-якої забудови. Без відповідних документів реалізація будівельних проєктів є неможливою.

Містобудівна документація є основним інструментом реалізації державної політики у сфері просторового розвитку.

Основними видами містобудівної документації є Комплексний план, що поєднує Генеральний план населеного пункту та План зонування території (зонінг); Детальний план території (ДПТ).

ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» є основним нормативним документом, що встановлює вимоги до планування та забудови

територій.

«Блакитні лінії»: Обмеження висотності забудови в межах населених пунктів для збереження історичного ландшафту та силуету міста.

«Зелені лінії»: Суворі заборони на будівництво будь-чого, крім об'єктів рекреації, у межах парків, скверів та заповідних зон.

«Жовті лінії»: Обмеження зон розповсюдження завалів у разі надзвичайних ситуацій (надважливо для безпеки та цивільного захисту).

Встановлено граничну щільність населення (в середньому 450 осіб/га, з можливістю підвищення на 20% у великих містах за умови виконання певних інженерних вимог).

Впроваджено обмеження поверховості в сільській місцевості та селищах (наприклад, у селах до 1 тис. жителів – лише садибна забудова; у містах понад 100 тис. – висотність регулюється документацією, але з урахуванням «блакитних ліній»).

Врахування навантаження на інфраструктуру при новій забудові:

Радіус доступності: Чітко визначено відстань до дитячих садків (до 300 м), шкіл (до 750 м) та амбулаторій.

Паркомісця: Запроваджено обов'язковість забезпечення жителів місцями для зберігання авто. Заборонено проектування парковок всередині житлових дворів (концепція «двір без машин»).

Вимоги щодо проектування безбар'єрного середовища (пандуси, пониження бордюрів, тактильна плитка) інтегровані безпосередньо в планування територій, а не розглядаються як додаток.

Збільшено ширину пішохідних зон та запроваджено вимоги до створення велосипедної інфраструктури як обов'язкового елемента вулично-дорожньої мережі.

ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» є інструментом, який регламентує перехід від забудови «мікрорайонів» до європейської моделі «квартальної забудови».

Сучасні тенденції розвитку та зміни у законодавстві спрямовані на:

- цифровізацію містобудівної документації;
- інтеграцію з європейськими стандартами;
- спрощення дозвільних процедур;
- впровадження принципів сталого розвитку;
- розвиток територіальних громад.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Поняття про Державні будівельні норми України

Державні будівельні норми України (ДБН) – це нормативно-правові акти технічного характеру, що встановлюють обов’язкові вимоги до проєктування, будівництва, реконструкції та експлуатації будівель і споруд, планування територій, виконання будівельних робіт, виробництва будівельних матеріалів. Затверджуються Міністерством розвитку громад та територій України (Мінрегіоном) і є обов’язковими для всіх суб’єктів містобудівної діяльності на території України.

Правовий статус ДБН. ДБН належать до підзаконних нормативно-правових актів. Їх дія базується на Законі України «Про будівельні норми» (2009 р.), Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.) та інших нормативно-правових актах. ДБН реєструються у Міністерстві юстиції України та публікуються на офіційному порталі Мінрегіону.

Класифікація ДБН за тематичними блоками:

- блок А «Організаційно-методичні норми, правила і стандарти» – регламентує склад і зміст проєктної документації, авторський нагляд, експертизу проєктів;
- блок Б «Містобудування» – нормативи планування і забудови територій (ДБН Б.2.2-12:2019, ДБН Б.1.1-14:2021 та ін.);
- блок В «Технічні норми» – поділяється на підблоки за типами об’єктів (житло, громадські, промислові будівлі) та інженерні системи (опалення, водопостачання, електрика).

Структура ДБН. Типовий документ ДБН містить такі розділи: вступна

частина; сфера застосування; нормативні посилання; терміни та визначення; загальні положення; основна нормативна частина (з підрозділами); додатки (графічні, табличні, методичні); список використаних джерел.

Основні ДБН у сфері просторового планування:

– ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» (зі Зміною № 1, чинною з 01.01.2026) – основний документ у сфері. Регламентує функціональне зонування, щільність забудови, нормативи обслуговування, інженерну та транспортну інфраструктуру.

– ДБН Б.1.1-13:2021 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях» – нормативи розроблення Генеральної схеми планування території України, схем планування областей.

– ДБН Б.1.1-14:2021 «Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні» – нормативи розроблення генеральних планів населених пунктів, детальних планів територій, планів зонування.

– ДБН Б.1.1-16:2013 «Склад та зміст містобудівного кадастру» – вимоги до інформаційно-аналітичної системи містобудівного кадастру.

– ДБН В.2.3-5:2018 «Вулиці та дороги населених пунктів» – нормативи проектування вулично-дорожньої мережі.

– ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту» (зі Зміною № 1) – вимоги до проектування захисних споруд та споруд подвійного призначення.

– ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» (зі Змінами № 1, № 2, № 3) – вимоги доступності для маломобільних груп населення.

Відмінність ДБН від інших нормативних документів:

– закони України мають вищу юридичну силу, регулюють загальні правила містобудівної діяльності, повноваження органів влади;

– постанови Кабінету Міністрів України деталізують механізми реалізації законів (порядок розроблення документації, видачі дозволів, проведення експертиз);

– ДБН мають технічний характер: встановлюють конкретні параметри (відстані, габарити, площі, нормативи обслуговування);

- ДСТУ (Державні стандарти України) встановлюють вимоги до конкретних виробів, матеріалів, методів випробувань;
- регіональні та місцеві нормативні документи (правила забудови, рішення громад) деталізують ДБН з урахуванням місцевих умов.

Процедура внесення змін до ДБН. Зміни розробляються профільними проєктними інститутами (КНУБА, ДП «Український державний науково-дослідний інститут проєктування міст «Діпромісто», ХНУМГ ім. О.М. Бекетова), проходять процедуру громадського обговорення, ухвалюються Мінрегіоном і вводяться в дію відповідним наказом. Інформація про чинні ДБН та плановані зміни публікується на офіційному порталі Мінрегіону та у Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Зробити аналіз нормативного документа

Необхідно обрати один нормативний документ (закон або ДБН), визначити його структуру, проаналізувати основні положення та визначити практичне значення.

Обсяг: 3-4 сторінки.

Завдання 2. Зробити схему містобудівної документації

Необхідно побудувати ієрархічну схему документації, показати їх взаємозв'язок та пояснити роль.

Методичні рекомендації до виконання

Використовувати чинні нормативні документи, працювати з офіційними джерелами, аналізувати їх, а не переписувати текст, робити висновки щодо застосування, використовуючи при цьому приклади.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- розробці генерального плану міста;

- визначенні функціонального зонування;
- обґрунтуванні планувальних рішень;
- перевірці відповідності проєкту ДБН.

4. Питання для самоконтролю

1. Яка структура нормативно-правової бази України?
2. Яке значення має Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»?
3. Що таке містобудівна документація?
4. Які основні види містобудівної документації?
5. Що визначає генеральний план міста?
6. Що таке зонінг?
7. Яке призначення детального плану території?
8. Які вимоги встановлює ДБН Б.2.2-12:2019?
9. Які основні нормативи забудови?
10. Як законодавство впливає на проєктування?
11. Які сучасні тенденції розвитку нормативної бази?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 (за номерами у загальному списку літератури).

4. ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ

Тема 5. Основи міського планування

1. Теоретичні відомості

Урбанізація — це процес зростання частки міського населення та підвищення ролі міст у соціально-економічному розвитку суспільства, а також

критичне ускладнення техногенного середовища, яке потребує принципово нових інженерних та управлінських рішень. Вона супроводжується:

- концентрацією населення – переходом до висотного будівництва та інтенсивного освоєння підземного простору;
- розвитком інфраструктури – в умовах урбанізації вона перестає бути допоміжним елементом і стає основою існування міста; формування мультимодальних транспортних вузлів та перехід на енергоефективні системи;
- трансформацією способу життя;
- ускладненням міських систем.

Сучасний етап урбанізації характеризується формуванням агломерацій, мегаполісів та урбанізованих регіонів.

Розвиток міського планування базується на різних теоретичних концепціях, які визначають підходи до формування міського середовища.

Класичні концепції:

- місто-сад (гармонійне поєднання природи і забудови);
- функціональне зонування (поділ території за функціями);
- індустріальне місто (орієнтація на виробництво).

Сучасні концепції:

- компактне місто – щільна забудова, зменшення транспортних витрат;
- сталий розвиток міст – баланс економічних, екологічних і соціальних факторів;
- новий урбанізм – розвиток громадських просторів, пішохідної доступності;
- місто коротких відстаней (15-хвилинне місто) – доступність основних функцій у межах пішохідної доступності.

Порівняльна характеристика урбаністичних концепцій представлена в табл. 5.1.

Концепція «smart-city» – це модель розвитку міста, за якої цифрові технології, автоматизовані системи, аналітика даних та сучасні інженерні рішення використовуються для більш ефективного управління міським

господарством, інфраструктурою та послугами для населення. Йдеться не просто про «оцифрування» окремих процесів, а про комплексну інтеграцію інформаційних, інженерних, транспортних, енергетичних і управлінських систем у єдине міське середовище.

Таблиця 5.1

Порівняльна характеристика урбаністичних концепцій

Концепція	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Приклади міст
Місто-сад	Поєднання міської забудови з природним середовищем; низька щільність; зелена структура	Висока якість життя; екологічність; комфортне середовище	Велика потреба у території; низька щільність забудови	Летчворт, Велвін-Гарден-Сіті
Індустріальне місто	Орієнтація на промислове виробництво; функціональне зонування; розвиток транспортної інфраструктури	Економічний розвиток; концентрація виробництва	Забруднення довкілля; соціальні проблеми	Манчестер, Дніпро
Функціоналістичне місто	Чіткий поділ на зони (житлова, виробнича, рекреаційна); раціональність планування	Організованість території; ефективність використання простору	Монотонність середовища; транспортна залежність	Бразилія
Компактне місто	Висока щільність забудови; змішане використання території; розвиток громадського транспорту	Енергоефективність; зменшення транспортних витрат	Перевантаження інфраструктури; обмежені зелені зони	Барселона, Париж
Новий урбанізм	Пішохідна доступність; розвиток громадських просторів; змішане використання	Соціальна інтеграція; комфорт середовища	Складність реалізації; висока вартість	Сісайд
Smart City	Використання ІТ; цифрове управління; інтелектуальні системи	Ефективність управління; оптимізація ресурсів	Висока вартість впровадження; залежність від технологій	Сінгапур, Таллінн
Стале місто	Баланс економіки, екології та соціальної	Довгостроковий розвиток; екологічність	Висока складність реалізації	Копенгаген

Концепція	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Приклади міст
	сфери; енергоефективність			
Місто коротких відстаней (15-хвилинне)	Доступність основних функцій у межах 15 хв; пріоритет пішоходів і велосипедів	Зручність; зменшення транспорту	Потребує перебудови міста	Париж

У будівельному та урбаністичному контексті smart-city слід розглядати як новий етап розвитку міського простору, у якому архітектура, інженерні мережі, транспорт, екологія та адміністративне управління функціонують на основі даних у реальному часі, цифрового моделювання та швидкого прийняття рішень.

Основні складові «smart-city»:

- цифрова інфраструктура є базою функціонування smart-city, оскільки саме вона забезпечує збір, передачу, оброблення та використання інформації в усіх міських системах;

- інтелектуальні транспортні системи являють собою сукупність апаратних, програмних, комунікаційних і організаційних рішень, які забезпечують ефективне управління транспортом, дорожнім рухом і мобільністю населення; є однією з найважливіших складових smart-city, оскільки транспорт є ключовим елементом міської життєдіяльності;

- енергоефективність у smart-city означає раціональне використання енергії в будівлях, на транспорті, в системах освітлення, теплопостачання, водопостачання та міській інфраструктурі в цілому та є однією з найважливіших умов сталого розвитку сучасного міста, оскільки зростання урбанізації супроводжується значним збільшенням енергоспоживання;

- екологічний моніторинг у smart-city – це безперервне спостереження за станом довкілля за допомогою цифрових сенсорів, автоматизованих станцій, аналітичних платформ і геоінформаційних систем з метою вчасного виявлення екологічних проблем, оцінювання ризиків та прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

- електронне управління (e-governance) – це система організації діяльності

органів місцевого самоврядування та комунальних служб на основі цифрових платформ, електронного документообігу, відкритих даних і онлайн-сервісів для громадян. Це механізм зв'язку між владою, міськими службами, бізнесом і населенням.).

До основних переваг smart-city належать:

- підвищення ефективності управління – завдяки цифровим системам управління міська влада отримує оперативну та достовірну інформацію про роботу інфраструктури, комунальних служб, транспорту, енергетики та екології;
- оптимізація ресурсів є одним з головних завдань smart-city – зменшення нераціонального використання ресурсів (електроенергії, води, тепла, палива, міського простору, бюджетних коштів тощо);
- покращення якості життя населення є найважливішою метою smart-city і проявляється у зручнішому транспорті, швидшому доступі до послуг, безпечнішому міському середовищі, зниженні рівня забруднення, комфортніших будівлях і громадських просторах, кращій комунікації з владою та економії часу мешканців.

Людина в smart-city отримує не просто набір цифрових сервісів, а більш організоване, безпечне, екологічне й комфортне міське середовище..

Транспортна система є не просто сукупністю доріг і транспортних засобів, а складною інженерно-планувальною структурою, яка визначає функціонування міста, впливає на його економіку, екологію та якість життя населення. Вона формує просторову організацію території, визначає напрямки розвитку забудови та інтенсивність використання окремих зон..

Основними елементами транспортної системи є:

- магістральна вулично-дорожня мережа – каркас міста, який забезпечує основні транспортні потоки і включає: магістралі загальноміського значення, що зв'язують різні райони міста; районні магістралі, що забезпечують рух у межах окремих районів; вулиці місцевого значення, що обслуговують житлову забудову; при проєктуванні враховуються пропускна здатність, швидкісний режим, розв'язки, рівень завантаження та безпека;

– громадський транспорт є одним із найефективніших способів перевезення великої кількості людей і включає: автобуси, тролейбуси, трамваї, метрополітен (у найкрупніших містах), приміські електрички. Основними завданнями громадського транспорту є зменшення навантаження на дороги, забезпечення доступності для всіх верств населення та формування сталих транспортних потоків;

– індивідуальний транспорт – переважно легкові автомобілі, мотоцикли тощо. Використовується з метою забезпечення гнучкості пересування та створення індивідуального комфорту. Все зростаюче його використання призводить до заторів, підвищення рівня забруднення та перевантаження інфраструктури;

– пішохідні та велосипедні зв'язки є основою сталої мобільності: тротуари, пішохідні зони; велодоріжки, веломаршрути; громадські простори. Їх розвиток сприяє покращенню здоров'я населення, зменшенню транспортного навантаження та підвищенню якості міського середовища.

Принципи транспортного планування:

– забезпечення доступності територій – кожна функціональна зона (житлова, промислова, рекреаційна) повинна мати зручний транспортний доступ;

– мінімізація транспортних витрат складається як з економічних витрати, так і з часових і виражається в оптимізації маршрутів, скороченні пересадок та підвищенні ефективності перевезень;

– пріоритет громадського транспорту передбачає виділення смуги руху, першочерговість на світлофорах та розвиток швидкісного транспорту – це дозволяє зробити громадський транспорт швидшим і привабливішим за приватний;

– інтеграція різних видів транспорту – створення єдиної системи зі зручними пересадковими вузлами, узгодженими розкладами та єдиним квитком – це так званий мультимодальний підхід;

– підвищення безпеки руху включає: розділення транспортних потоків;

якісне освітлення; сучасні системи регулювання руху; зниження швидкості у житлових зонах.

Сучасні тенденції розвитку:

- розвиток екологічного транспорту проявляється у застосуванні електробусів, трамваїв та безконтактних тролейбусів, використанні відновлюваних джерел енергії та зменшенні викидів CO₂;
- зменшення автомобілізації виражається в обмеженні в'їзду в центр міста, розвитку альтернатив та платному паркуванні;
- впровадження мультимодальних систем – поєднання різних способів пересування: «пішки + транспорт + велосипед» та транспортно-пересадкові вузли;
- розвиток велосипедної інфраструктури – створення мережі велодоріжок, велопарковок та системи прокату велосипедів.

Порівняльна характеристика транспортних моделей міст представлена у табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Порівняльна характеристика транспортних моделей міст

Модель	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Приклади міст
Автомобіле-центрична (Car-oriented)	Пріоритет індивідуального транспорту; розвинена мережа автошляхів; низька щільність забудови	Висока мобільність; зручність для користувачів авто	Затори; забруднення; великі площі під дороги і паркінги	Лос-Анджелес, Х'юстон
Громадсько-орієнтована (Transit-oriented)	Пріоритет громадського транспорту; щільна забудова вздовж транспортних коридорів	Зменшення заторів; екологічність; ефективність перевезень	Значні інвестиції; залежність від інфраструктури	Токіо, Гонконг
Мультимодальна	Інтеграція різних видів транспорту (метро, автобус, велосипед, пішохідні зв'язки)	Гнучкість; оптимізація потоків; зручність пересадок	Складність управління; потреба у координації	Берлін, Відень

Модель	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Приклади міст
Пішохідно-орієнтована (Walkable city)	Пріоритет пішоходів; компактність; доступність функцій	Підвищення якості життя; екологічність; безпечність	Обмеження для авто; потреба у зміні структури міста	Копенгаген, Флоренція
Велосипедно-орієнтована	Розвинена велоінфраструктура; інтеграція з громадським транспортом	Екологічність; низькі витрати; здоровий спосіб життя	Кліматичні обмеження; потреба в інфраструктурі	Амстердам, Утрехт
Smart mobility (інтелектуальна)	Використання ІТ; керування потоками; електротранспорт; MaaS (Mobility as a Service)	Оптимізація руху; зменшення заторів; ефективність	Висока вартість; технологічна залежність	Сінгапур, Гельсінкі
Змішана (гібридна)	Поєднання різних моделей залежно від районів	Адаптивність; універсальність	Складність планування	Париж, Лондон

Транспортна модель міста є ключовим фактором формування його планувальної структури та функціональної організації. Вибір моделі залежить від чисельності населення, щільності забудови, економічного розвитку, екологічних вимог та історичних особливостей.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Європейська хартія міст 1992 р. Концепція «нового урбанізму».
Європейська хартія міст 2008 р. (Маніфест нової урбаністики)

Європейська хартія міст 1992 р. (Європейська міська хартія, European Urban Charter) – це програмний документ, прийнятий Конгресом місцевих і регіональних влад Європи (CLRAE) Ради Європи 17 березня 1992 року. Хартія сформулювала перші системні принципи розвитку європейських міст і права мешканців у міському середовищі.

Структура Хартії 1992 р. Документ складається з преамбули і двох частин: декларації принципів та переліку прав мешканців міст. Хартія сформулювала 13 ключових прав мешканців:

- 1) право на безпеку – захист від злочинності, насильства, забруднення;
- 2) право на чисте довкілля – повітря, воду, ґрунт без хімічного, бактеріологічного та шумового забруднення;
- 3) право на роботу – належні умови праці та можливості зайнятості;
- 4) право на житло – доступне, належної якості, безпечне;
- 5) право на пересування – ефективний громадський транспорт, безбар'єрні пішохідні маршрути;
- 6) право на охорону здоров'я;
- 7) право на спорт і відпочинок;
- 8) право на культуру;
- 9) право на мультикультурну інтеграцію;
- 10) право на якісну архітектуру та містобудівне середовище;
- 11) право на гармонійне поєднання функцій;
- 12) право на участь у прийнятті рішень – партисипативне планування;
- 13) право на економічний розвиток – підтримка локального бізнесу.

Концепція «нового урбанізму» (New Urbanism). Це містобудівний рух, що виник у США в 1980-х роках як реакція на негативні наслідки модерністського планування – розповзання передмість, автомобілецентричну забудову, занепад історичних центрів. Засновники руху – архітектори Андрес Дуані та Елізабет Платер-Зіберк, які в 1991 р. розробили «Принципи Авахані» (Ahwahnee Principles), а в 1993 р. створили Конгрес нового урбанізму (Congress for the New Urbanism, CNU).

Основні принципи нового урбанізму:

- компактність і пішохідність – усі необхідні функції в радіусі 5–10 хвилин ходьби;
- змішане використання територій (mixed-use) – поєднання житла, торгівлі, офісів, послуг у межах одного кварталу;
- різноманітність типів забудови – від багатоквартирних будинків до малоповерхових садибних;
- якісна архітектура та публічні простори – пріоритет естетики, ансамблю,

традиційних форм;

- традиційна планувальна структура – щільна сітка вулиць замість тупикових вуличок передмість;
- інтегрований громадський транспорт як основа транспортної системи;
- сталий розвиток – зменшення викидів, енергоефективність, збереження природи;
- якість життя – формування соціальних зв'язків через дизайн середовища.

Реалізовані проекти нового урбанізму: Seaside (Флорида, США, 1980-ті), Celebration (Дісней, Флорида, 1990-ті), Poundbury (Велика Британія, Принц Чарльз, з 1993 р.).

Європейська хартія міст 2008 р. (Маніфест нової урбаністики). Це переглянута редакція хартії 1992 р., прийнята Конгресом Ради Європи 29 травня 2008 року. Документ оновив бачення європейського міського розвитку у XXI столітті з урахуванням викликів глобалізації, кліматичних змін, цифрової трансформації, демографічних змін (старіння населення, міграція).

Ключові нововведення Хартії 2008 р.:

- акцент на сталий розвиток (environmental sustainability) як обов'язкову складову міського планування;
- принцип соціальної згуртованості (cohesion) та боротьби з сегрегацією;
- важливість партисипативного управління – залучення громадян до прийняття рішень на всіх етапах планування;
- акцент на культурну спадщину та локальну ідентичність міста;
- розвиток мережі взаємопов'язаних міст замість конкуренції;
- впровадження принципів інклюзивності та універсального дизайну для всіх груп населення.

Маніфест нової урбаністики 2008 р. підкреслює, що сучасне місто має бути компактним, багатофункціональним, соціально інтегрованим, екологічно стійким та культурно багатим. Документ став основою для гармонізації національних містобудівних законодавств країн – членів Ради Європи, у тому числі України.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Зробити аналіз концепції розвитку міста.

Необхідно:

- обрати місто (українське або зарубіжне);
- визначити його планувальну модель;
- охарактеризувати урбаністичну концепцію;
- оцінити ефективність планувальних рішень;
- зробити висновки.

Обсяг: 3-5 сторінок.

Завдання 2. Характеристика транспортної системи міста

Необхідно:

- проаналізувати транспортну структуру міста;
- визначити основні транспортні вузли;
- оцінити ефективність системи;
- виявити проблеми та запропонувати рішення.

Форма подання: аналітична записка + схема.

Методичні рекомендації до виконання

- використовувати приклади міст та порівнювати підходи.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- розробці концепції генерального плану міста;
- формуванні функціонального зонування;
- плануванні транспортної інфраструктури;
- обґрунтуванні планувальних рішень.

4. Питання для самоконтролю

1. Що таке урбанізація?
2. Які основні етапи урбанізації?

3. Які існують урбаністичні концепції розвитку міст?
4. У чому сутність концепції «місто-сад»?
5. Що таке компактне місто?
6. У чому полягає концепція сталого розвитку міст?
7. Що таке smart-city?
8. Які складові smart-city?
9. Які основні елементи транспортної системи міста?
10. Які принципи транспортного планування?
11. Як транспорт впливає на структуру міста?
12. Які сучасні тенденції транспортного розвитку?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 1, 2, 7, 8, 11, 13 (за номерами у загальному списку літератури).

Тема 6. Загальні поняття, види і завдання районного планування

1. Теоретичні відомості

Районне планування – це складова системи територіального планування, яка забезпечує раціональну організацію великих територій (областей, регіонів) з урахуванням природних, економічних і соціальних факторів.

Його основна мета – узгодження розвитку населених пунктів, виробництва, інфраструктури та природного середовища.

Основні завдання районного планування:

– визначення функціонального призначення територій, що є фундаментом будь-якого планувального рішення. Територія поділяється на функціональні зони: житлові, промислові, сільськогосподарські, рекреаційні та природоохоронні. Ключовим завданням районного планування є просторове розмежування несумісних функцій (наприклад, житло і шкідливе виробництво) та формування раціональної структури використання земель з урахуванням санітарно-захисних зон, інженерних обмежень (підтоплення, зсуви) та

перспектив розвитку території;

- формування систем розселення – організація мережі населених пунктів: найкрупніші, крупні та великі міста (центри); середні та малі міста; селища та сільські населені пункти. Використовуючи при цьому основні підходи: ієрархічність (центр – підцентри – периферія); доступність соціальних послуг та оптимальна чисельність населення;

- розвиток транспортної інфраструктури – транспорт у районному плануванні виступає «зв’язуючим елементом» території шляхом формування транспортних коридорів, розвитку міжміських зв’язків та інтеграції різних видів транспорту (залізничного, автомобільного, водного). Основним завданням транспортної інфраструктури є скорочення часу переміщення, підвищення економічної активності та забезпечення доступності віддалених територій;

- раціональне використання природних ресурсів передбачає: оцінку ресурсного потенціалу (земельні, водні, лісові ресурси), визначення допустимого рівня їх використання та запобігання виснаженню. При цьому особливу роль відіграє зонування за природними умовами, врахування ландшафтної структури, баланс між використанням і відновленням ресурсів;

- охорона навколишнього природного середовища є базовим пріоритетом просторового планування, що забезпечує формування екологічного каркасу території, збереження біорізноманіття природних екосистем та регламентацію антропогенного навантаження;

- забезпечення сталого розвитку територій означає баланс трьох компонентів: економічного, соціального та екологічного. При цьому районне планування має враховувати інтереси майбутніх поколінь, забезпечувати довгострокову стабільність та зменшувати диспропорції розвитку територій.

Види районного планування:

1. Регіональне планування (обласний рівень) – охоплює великі адміністративні одиниці (області). Основними функціями є: визначення стратегічних напрямів розвитку, розміщення великих інфраструктурних об’єктів та формування регіональних центрів росту.

2. Субрегіональне планування охоплює групи районів, міські агломерації та функціонально пов'язані території. Основним його завданням є координація розвитку суміжних територій, управління приміськими зонами та формування єдиних інфраструктурних систем.

3. Міжрегіональне планування передбачає взаємодію кількох регіонів: розвиток транспортних коридорів, координація економічних зв'язків та спільне використання ресурсів.

Урбанізація є ключовим процесом зростання ролі міст у житті суспільства, що визначає розвиток територій. Основними проявами урбанізації є:

1. Формування агломерацій: об'єднання міст і приміських територій, інтенсивні трудові та транспортні зв'язки та єдиний економічний простір.

2. Концентрація економічної діяльності – міста стають центрами промисловості, фінансів, освіти та інновацій, що сприяє зростанню продуктивності, розвитку інфраструктури, але також створює перевантаження.

3. Урбанізація стимулює розвиток транспортних зв'язків: розвиток швидкісного транспорту, формування маятникової міграції та збільшення інтенсивності перевезень.

При активній урбанізації виникають певні проблеми: надмірна щільність забудови та населення, критичне зниження пропускну здатності транспортної мережі, екологічне навантаження та деградація периферійних територій.

Принципами районного планування є:

1. Комплексність – розгляд території як єдиної системи: економіка + транспорт + екологія + соціальна сфера; взаємозв'язок усіх елементів.

2. Збалансованість – це прагнення досягти пропорцій: між містом і селом, між розвитком і збереженням та між різними галузями економіки.

3. Екологічна доцільність – будь-яке рішення повинно: мінімізувати шкоду довкіллю, враховувати природні обмеження та сприяти відновленню екосистем.

4. Економічна ефективність – це раціональне використання ресурсів: мінімізація витрат, максимізація результату та інвестиційна привабливість території.

5. Соціальна орієнтованість свідчить про те, що планування має бути спрямоване на людину: доступність послуг, комфорт проживання та рівність можливостей.

Районне планування – це стратегічний інструмент управління територіальним розвитком, який поєднує просторові, економічні та екологічні аспекти. Його ефективність визначає не лише сучасний стан регіону, а й перспективи його розвитку на десятиліття вперед.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Урбанізація як передумова виникнення систем розселення

Урбанізація – це історичний процес зростання ролі міст у житті суспільства, який супроводжується концентрацією населення в містах, поширенням міського способу життя, трансформацією економічної структури від аграрної до промислово-сервісної. Термін «урбанізація» походить від латинського *urbanus* («міський») і вперше було використано в XIX ст. в роботах французьких і німецьких соціологів.

Історичні етапи урбанізації. Виділяють чотири основні етапи розвитку процесу урбанізації у світовій історії.

Перший етап – рання урбанізація (IV тис. до н. е. – V ст. н. е.). Виникнення перших міст у Шумері, Єгипті, долині Інду, Китаї. Міста – це центри ремесла, торгівлі, релігії, державного управління. Виникнення античних полісів (Афіни, Рим, Карфаген). Населення міст не перевищувало 5–10 % від загальної чисельності.

Другий етап – середньовічна урбанізація (V–XV ст.). Формування європейської мережі середньовічних міст-комун із самоврядуванням, ремісничими цехами та купецькими корпораціями. Поширення магдебурзького права. В Україні розвиваються Київ, Чернігів, Львів, Кам'янець-Подільський. Частка міського населення в Європі – близько 10 %.

Третій етап – індустріальна урбанізація (XVIII – поч. XX ст.). Бурхливе зростання міст у зв'язку з промисловою революцією. Виникнення промислових

мегаполісів – Манчестер, Бірмінгем, Чикаго, Детройт, Донецько-Криворізький промисловий регіон в Україні. До початку XX ст. рівень урбанізації в Європі досяг 40–50%.

Четвертий етап – постіндустріальна урбанізація (з другої половини XX ст.). Перехід від міст промислових до міст сервісних, інформаційних, креативних. Формування мегарегіонів та мегаполісів – Великий Нью-Йорк (понад 23 млн осіб), Токіо (близько 38 млн), Шанхай. Зростання рівня урбанізації в розвинених країнах до 75–90 %.

Кількісні характеристики урбанізації. Основні показники, що використовуються для оцінки рівня урбанізації:

- частка міського населення в загальній чисельності населення країни (рівень урбанізації);
- щільність населення в містах;
- питома вага зайнятих у несільськогосподарських секторах економіки;
- розміри і структура агломерацій.

Урбанізація в Україні. За даними Державної служби статистики України (на початок 2022 р.), у міських поселеннях проживало близько 69 % населення країни. Найбільш урбанізованими є Донецька (90 % до війни), Дніпропетровська (близько 84 %), Луганська (87 %), Київська (понад 90 % з урахуванням Києва) області. Найменш урбанізовані – західні регіони України (Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська області – близько 35-45%).

Зв'язок урбанізації та систем розселення. Урбанізація є основною рушійною силою формування систем розселення, оскільки:

1. Створює ієрархічну структуру населених пунктів – від столиці через обласні центри до малих міст і сіл;
2. Формує агломерації – групи населених пунктів, об'єднаних інтенсивними трудовими, культурними, побутовими зв'язками;
3. Зумовлює маятникову міграцію – щоденне переміщення населення між містом-центром і прилеглими територіями;
4. Формує транспортні коридори, які зв'язують центри розселення;

5. Визначає просторовий розвиток території країни.

Проблеми, спричинені урбанізацією. Інтенсивний процес урбанізації несе низку викликів, які потребують уваги при просторовому плануванні:

- перенаселеність великих міст і дефіцит житла;
- транспортні затори, забруднення повітря;
- занепад малих міст та сіл, депопуляція периферії;
- соціальна сегрегація, виникнення депресивних районів;
- надмірне навантаження на природні ресурси та інженерну інфраструктуру.

Сучасні тенденції – субурбанізація (зростання передмість при стабілізації центру), реурбанізація (повернення населення в центри після оновлення), деурбанізація (відплив у сільські території у зв'язку з розвитком дистанційної роботи), особливо актуальні в Україні в умовах війни і необхідності перерозподілу населення.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Зробити аналіз регіону

1. Вибір регіону України

Студент самостійно обирає адміністративну одиницю: область (наприклад, Київська, Львівська, Одеська) або функціональний регіон (агломерація, економічний район).

Критерії вибору:

- наявність доступної інформації;
- різноманітність природних та економічних умов;
- актуальність для дослідження.

2. Аналіз природних ресурсів

Необхідно провести комплексну оцінку природного потенціалу території, яка включає:

- а) земельні ресурси: типи ґрунтів; родючість; структура землекористування.

б) водні ресурси: річки, озера, водосховища; забезпеченість водою; можливості водокористування.

в) мінерально-сировинні ресурси: наявність корисних копалин; їх значення для економіки.

г) лісові та рекреаційні ресурси: лісистість території; природні ландшафти; туристичний потенціал.

Визначити, які ресурси є базовими для розвитку регіону.

3. Оцінка системи розселення

Аналіз включає:

а) мережу населених пунктів: кількість міст, селищ, сіл; їх розміщення.

б) ієрархію поселень: адміністративні центри; міста-лідери; периферійні території.

в) демографічні характеристики: чисельність населення; щільність; міграційні процеси.

г) просторову структуру: агломерації; зони впливу міст; транспортну доступність.

Визначити тип системи розселення (концентрована, розосереджена, агломераційна).

4. Визначення економічної спеціалізації

Потрібно встановити, які галузі є провідними: промисловість (яка саме); сільське господарство; транспорт і логістика; туризм; сфера послуг.

Оцінюється: структура зайнятості; обсяг виробництва; роль регіону в економіці країни.

Сформулювати профіль регіону (наприклад: індустріально-аграрний, туристично-рекреаційний).

Завдання 2. Визначення функціональної структури території

1. Виділення функціональних зон

На основі попереднього аналізу необхідно визначити:

– житлові зони;

- промислові райони;
- сільськогосподарські території;
- рекреаційні зони;
- природоохоронні території;
- транспортні коридори.

2. Обґрунтування їх розташування

Кожна зона повинна бути пояснена через:

- природні умови;
- транспортну доступність;
- історичний розвиток;
- економічну доцільність;
- екологічні обмеження.

Наприклад: промисловість розміщується поблизу транспортних вузлів і ресурсної бази.

3. Визначення перспектив розвитку

Необхідно запропонувати:

- можливі напрями розширення міст;
- розвиток інфраструктури;
- зміну функціонального використання територій;
- заходи з охорони довкілля.

Методичні рекомендації до виконання

1. Використання картографічних матеріалів

Обов'язково застосовувати:

- топографічні карти;
- схеми планування територій;
- тематичні карти (економічні, демографічні).

Карта – це основний інструмент просторового аналізу.

2. Застосування статистичних даних

Джерела: Державна служба статистики України; регіональні звіти; відкриті бази даних.

Використовуються для: підтвердження висновків; побудови графіків і таблиць.

3. Аналіз взаємозв'язків

Це найважливіший рівень роботи.

Необхідно показати:

- як природні ресурси впливають на економіку;
- як економіка формує систему розселення;
- як транспорт пов'язує всі елементи.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- обґрунтуванні вибору території (чому саме цей регіон є перспективним для розвитку або дослідження).
- визначенні ролі міста в системі розселення (центр агломерації; транспортний вузол; промисловий або культурний центр).
- формуванні зовнішніх зв'язків (економічні зв'язки з іншими регіонами; транспортні коридори; логістичні напрямки).

4. Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення районного планування як виду містобудівної діяльності.
2. Чим воно відрізняється від генерального плану окремого населеного пункту?
3. Які завдання районного планування??
4. Які існують види районного планування?
5. Як урбанізація впливає на території?
6. Які принципи районного планування?
7. Розкрийте зміст принципу комплексності у плануванні територій. Які саме підсистеми повинні бути взаємоузгоджені?

8. Поясніть різницю між адміністративним районом та об'єктом районного планування (просторовою одиницею).
9. Що таке «екологічний каркас території» і як він формується в межах схеми районного планування?
10. Які методи використовуються для розрахунку перспективної чисельності населення регіону при розробці схем планування?
11. Охарактеризуйте поняття «система розселення». Які типи систем розселення є найбільш характерними для сучасної урбанізації?
12. Як враховується антропогенне навантаження при функціональному зонуванні територій на рівні району?
13. Які принципи лежать в основі формування регіональної транспортної мережі?
14. У чому полягає суть маятникової міграції і як цей показник впливає на розрахунок потужності об'єктів соціального обслуговування?
15. Яким чином районне планування вирішує питання інженерного захисту територій (наприклад, від затоплення або зсувів) у масштабах області?
16. Який документ є основним результатом районного планування на рівні області?
17. Згідно з якими ДБН встановлюються вимоги до розроблення та складу проєктної документації на рівні району?
18. Як принципи сталого розвитку відображені в останніх редакціях ДСТУ щодо використання природних ресурсів (наприклад, ДСТУ 9171:2025 «Настанова щодо забезпечення сталого використання природних ресурсів під час проєктування споруд»)?
19. Опишіть вплив процесів децентралізації на підходи до районного планування в Україні.
20. Які основні причини виникнення деградації периферійних територій та які методи планування дозволяють мінімізувати цей процес?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 2, 9, 10, 12, 20 (за номерами у загальному списку літератури).

Тема 7. Функціональна та композиційна структури міста як основа просторового планування

1. Теоретичні відомості

Генеральний план є основним містобудівним документом, який визначає довгострокову стратегію розвитку населеного пункту та регламентує використання його території.

Основні функції генерального плану:

- визначення функціонального зонування території;
- формування планувальної структури міста;
- встановлення параметрів забудови;
- організація транспортної та інженерної інфраструктури;
- забезпечення сталого розвитку територій.

Генеральний план враховує:

- природні умови (рельєф, гідрологію, клімат);
- соціально-економічні фактори;
- перспективи розвитку населення;
- екологічні обмеження.

Функціональна структура визначає розподіл території міста за видами використання.

Основні функціональні зони:

- Сельбищна зона: житлова забудова, об'єкти соціальної інфраструктури та громадські (публічні) простори. Сучасний тренд – змішана забудова, де на перших поверхах житлових будинків розташовані сервіси, що зменшує потребу в поїздках (але такі, що не заборонені ДБН В.2.2-15-2019 «Житлові будинки. Основні положення»).

– Виробнича зона: промислові підприємства, складські території та логістичні центри. До неї також належать ІТ-кластери та чисті логістичні хаби. Вони потребують потужної інженерної інфраструктури (електрика, оптоволокну).

– Ландшафтно-рекреаційна зона: парки, сквери; природні території; зони відпочинку тощо. Важливо, щоб ці складові були зв'язані в єдину мережу, утворюючи екологічний каркас, а не були розрізненими плямами.

– Транспортна зона: магістралі, транспортні вузли, інфраструктура перевезень. Створення транспортних коридорів, що враховують громадський транспорт та мікромобільність.

– Санітарно-захисні зони (СЗЗ): буферні території між функціональними зонами, захист житлових районів. Це критичний елемент безпеки. Розмір СЗЗ залежить від класу шкідливості підприємства і суворо регламентується.

У ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів» (Додаток №4) наведено класифікацію, відповідно до якої встановлено такі базові розміри СЗЗ: I клас – 1000 м, II клас – 500 м, III клас – 300 м, IV клас – 100 м, V клас – 50 м

ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» регламентує розміщення виробничих зон відносно житлової забудови. Він вказує на необхідність дотримання СЗЗ як основного розриву для забезпечення безпеки населення.

Раціональне зонування забезпечує:

– комфорт проживання: основні необхідні функції (робота, відпочинок, послуги) знаходиться у зручній доступності;

– ефективне використання територій: інженерні мережі прокладаються оптимальними маршрутами, що знижує витрати на їх обслуговування;

– зниження конфліктів між функціями: відповідно до концепції сталого розвитку необхідно зберігати баланс між розширенням забудови та збереженням довкілля для майбутніх поколінь.

Порівняльна характеристика функціональних зон міста наведена у табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Порівняльна характеристика функціональних зон міста

Функціональна зона	Основне призначення	Нормативні вимоги (за ДБН Б.2.2-12:2019)	Особливості планування	Приклади (міста/райони)
Сельбищна (житлова)	Розміщення житлової забудови та об'єктів обслуговування населення	щільність забудови; інсоляція; відстані між будівлями; забезпеченість соцінфраструктурою	формування мікрорайонів; пішохідна доступність; озеленення	Київ (спальні райони), Львів
Громадська (ділова)	Адміністративні, культурні, торговельні та офісні функції	доступність; транспортна забезпеченість; обмеження щільності	формування центрів активності; змішане використання територій	Київ (центр), Варшава
Виробнича (промислова)	Розміщення підприємств, складів, логістики	санітарно-захисні зони; віддаленість від житла; екологічні обмеження	зонування за класами шкідливості; транспортна доступність	Дніпро, Запоріжжя
Ландшафтно-рекреаційна	Відпочинок населення, озеленення, природоохоронні функції	мінімальна площа озеленення; захист природних територій	формування зеленої системи; рекреаційні зв'язки	Копенгаген, Київ
Транспортна	Забезпечення переміщення людей і вантажів	пропускна здатність; безпека; розмежування потоків	ієрархія вулиць; транспортні вузли; мультимодальність	Берлін, Лондон
Інженерна інфраструктура	Забезпечення ресурсами (вода, енергія, зв'язок)	санітарні норми; технічні обмеження	розміщення мереж; резервування територій	всі міста
Санітарно-захисна	Захист населення від шкідливих впливів	нормативні відстані; буферні зони	розділення функцій; озеленення	промислові райони
Спеціального призначення	Об'єкти оборони, кладовища, полігони тощо	спеціальні нормативи	ізоляція; обмежений доступ	локальні території

Функціональне зонування є базовим інструментом просторового планування, що забезпечує: раціональне використання територій, мінімізацію конфліктів між функціями, підвищення якості міського середовища та дотримання санітарних та екологічних норм.

Функціональне зонування виконується на основі: аналізу території, демографічних прогнозів, транспортної доступності та нормативних вимог.

Композиційна структура міста визначає його архітектурно-просторову організацію, де основними елементами виступають: планувальні осі, композиційні центри, домінанти (висотні або функціональні), силует міста та візуальні коридори.

Принципи формування композиційної структури міста:

- цілісність – це взаємозв'язок природного ландшафту, історичної спадщини та нових районів, де місто має сприйматися як єдиний організм, а не набір ізольованих мікрорайонів;
- ієрархічність – наявність головних домінант (центр, знакові споруди) та другорядних фонових елементів, що створює зрозумілу орієнтацію в просторі;
- виразність – використання архітектурних акцентів, розкриття панорам та створення унікального силуету міста, що формує його впізнаваний образ;
- гармонійність середовища – відповідність масштабів будівель людським пропорціям (антропоцентризм), а також колористичне та текстурне узгодження забудови.

Інфраструктура забезпечує функціонування міського середовища.

Види інфраструктури:

- транспортна складається з вулично-дорожньої мережі, громадського транспорту, пішохідних та велосипедних маршрутів. Пріоритет розвитку громадського транспорту, зокрема рейкового (трамвай, метро) та впровадження концепції «Vision Zero» для безпеки руху. Створення інтермодальних хабів для швидкої зміни виду транспорту.
- інженерна – водопостачання, водовідведення, енергопостачання, зв'язок тощо. Поступовий перехід до цифрових мереж (Smart Grids), використання локальних очисних споруд поверхневого стоку та модернізація магістральних колекторів.;
- соціальна – освіта, охорона здоров'я, культура та торгівля. Впровадження принципу «15-хвилинного міста», де об'єкти повсякденного попиту (школи, амбулаторії, магазини) знаходяться в пішій доступності.

Ефективна інфраструктура є основою сталого розвитку міста.

Сучасне містобудування орієнтоване на екологізацію міського середовища, де природа розглядається як активний інженерний елемент, а місто розглядається як складна екосистема. У центрі уваги – не лише забудова, а й якість довкілля, здоров'я населення та довгострокова стійкість територій.

Ключовими заходами екологізації міського середовища є:

1. Формування системи зелених насаджень – створення цілісної зеленої інфраструктури міста, яка має просторову та функціональну єдність, пішохідну доступність (екологічний каркас міста). До складу системи зелених насаджень входять: міські парки та лісопарки, сквери, бульвари, озеленення житлових районів, захисні зелені смуги (уздовж доріг, промислових зон) та приміські зелені пояси.

Основними функціями системи зелених насаджень є очищення повітря (поглинання пилу та CO₂), зниження шуму, регулювання температури та рекреація населення.

2. Зниження рівня забруднення: місто є основним джерелом антропогенного навантаження, тому завданням планування є його мінімізація.

Основними джерелами забруднення є транспорт, промисловість, енергетика та будівництво. Для зниження негативних впливів застосовуються наступні заходи: функціональне зонування (відокремлення житла від промисловості), створення санітарно-захисних зон, розвиток громадського транспорту та обмеження автомобільного руху в центрах міст.

3. Охорона водних ресурсів, як одних із найуразливіших елементів міського середовища. Основними проблемами є забруднення стічними водами, забудова прибережних територій та порушення природного водного режиму. Для усунення впливу негативних факторів встановлюють прибережні захисні смуги, обмежують забудову біля водойм та формують водоохоронні зони.

4. Створення екологічних коридорів – просторових зв'язків між природними територіями, які забезпечують цілісність екосистем. Призначенням екологічних коридорів є міграція тварин і рослин, збереження біорізноманіття та покращення вентиляції міста.

5. Забезпечення мікроклімату – локальних кліматичних умов, які безпосередньо впливають на комфорт людини. Основними факторами мікроклімату є температура, вологість, рух повітря та сонячна радіація.

Серед проблем, характерних для міського середовища головними є «теплові острови», перегрів забудови, недостатня вентиляція та забруднене повітря. Для усунення негативних факторів необхідна правильна орієнтація будівель, формування провітрюваних коридорів, озеленення, використання водних поверхонь та обмеження щільності забудови.

Безбар'єрність – це системний принцип проєктування середовища, який гарантує рівний доступ до міста для всіх: людей з інвалідністю, осіб похилого віку, батьків із візками, дітей, тимчасово травмованих, а також людей із сенсорними чи когнітивними особливостями. У професійній практиці це відповідає підходу універсального дизайну, коли середовище одразу створюється з урахуванням різноманіття користувачів. Йдеться про повний безперервний ланцюг доступу: від вулиці – до входу – всередину – до всіх функцій будівлі.

Ключові вимоги щодо дотримання вимог безбар'єрності середовища:

1. Доступність будівель і споруд:

- вхідна група: відсутність порогів або їх мінімізація, пандуси з нормативним ухилом і поручнями, автоматичні або легкі для відкривання двері та достатня ширина проходів;

- вертикальні комунікації: ліфти з достатніми габаритами для інвалідних візків, дублювання інформації: візуальне + звукове оповіщення, кнопки на доступній висоті, з тактильним маркуванням, сходи з контрастними краями сходинок і поручнями з обох боків.

- внутрішній простір: ширина коридорів, що дозволяє роз'їзд двох візків, відсутність різких перепадів рівнів, логічна навігація (зрозуміла структура планування) та доступні санітарні вузли;

- інформаційна доступність: тактильні покажчики, шрифт Брайля, зрозуміла візуальна навігація (пиктограми, контраст) та аудіоінформування.

Будівля вважається доступною лише тоді, коли всі її функції доступні, а не тільки вхід. Ключовий принцип: «безшовність переміщення» – людина не повинна стикатися з перешкодами на жодному етапі маршруту.

2. Адаптована транспортна інфраструктура

– транспорт – ключовий елемент включення людини в міське життя.

Основні вимоги до транспортної інфраструктури:

а) громадський транспорт: низькопідлогові автобуси, трамваї; відкидні пандуси; місця для візків; аудіо- та візуальне інформування про зупинки.

б) зупинки: підняті платформи (в рівень із транспортом); захист від погодних умов; доступні підходи без бар'єрів; зрозуміла інформація про маршрути.

в) транспортно-пересадкові вузли: ліфти та ескалатори; чітка навігація; мінімізація відстаней між пересадками.

3. Зручні пішохідні маршрути: пішохідна доступність – основа безбар'єрного міста. Пішохідний простір має бути передбачуваним, безпечним і комфортним.

Основні характеристики:

а) тротуари: достатня ширина (не менше нормативної); рівне покриття без ям і перешкод; відсутність незаконного паркування.

б) перехрестя і переходи: пониження бордюрів; тактильна плитка; світлофори зі звуковими сигналами; достатній час для переходу.

в) безперервність маршрутів: відсутність “розривів” у тротуарах; логічні зв'язки між об'єктами (житло – транспорт – послуги); безпечні маршрути до шкіл, лікарень, магазинів.

4. Інклюзивність громадських просторів: громадський простір має бути доступним і зручним для всіх груп населення.

Складові:

а) парки та сквери: доступні входи; рівні доріжки; місця для відпочинку з різною висотою сидінь; інклюзивні дитячі майданчики.

б) площі та вулиці: відсутність бар'єрів; можливість вільного пересування;

зони для різних груп користувачів.

в) громадські будівлі: доступ до культурних, адміністративних, освітніх послуг; універсальний дизайн інтер'єрів.

5. Додаткові аспекти безбар'єрності (поглиблений рівень):

а) когнітивна доступність: прості та зрозумілі просторові рішення; мінімізація складних маршрутів; інтуїтивна навігація.

б) сенсорна доступність: контроль шуму; уникнення надмірного візуального навантаження; якісне освітлення.

в) цифрова доступність: електронні сервіси для навігації; доступні мобільні додатки; інтеграція “розумного міста”.

Нормативна база, що забезпечує дотримання вимог щодо безбар'єрності міського середовища:

- Указ Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні»

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»

- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю

- Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження складу міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні»

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009—2015 роки «Безбар'єрна Україна»

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування»

- ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення.

Зі Зміною № 1

– Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року»

– Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 285-р «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року»

У сучасній європейській практиці безбар'єрність базується на принципах:

- універсального дизайну (design for all);
- рівності доступу;
- людиноцентричності планування;
- інтегрованого підходу (архітектура + транспорт + середовище).

Безбар'єрність закріплюється:

- у будівельних нормах;
- у міських стратегіях;
- у політиці сталого розвитку.

Безбар'єрність – це показник зрілості міського середовища. Вона: підвищує якість життя; забезпечує соціальну справедливість; сприяє економічній активності; формує сучасний європейський образ міста.

Головний принцип безбар'єрності: місто має адаптуватися до людини, а не людина до міста.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Технологічні, екологічні та санітарно-гігієнічні вимоги до захисту міського середовища

Захист міського середовища – комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативному впливу господарської діяльності на природу та здоров'я людини в межах міст та інших населених пунктів. Регулюється низкою нормативних актів: Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Водним кодексом України, Кодексом України про надра, ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій», ДСанПіН та іншими.

Технологічні вимоги стосуються організації виробничих процесів у промислових зонах та об'єктах інфраструктури в межах міста. До них належать:

- застосування маловідходних і безвідходних технологій виробництва;
- повна або часткова рециркуляція виробничих відходів;
- впровадження систем очищення промислових викидів та стоків;
- використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії (сонячна, вітрова, геотермальна);
- модернізація транспорту з переходом на електропривод та зменшенням викидів вихлопних газів;
- впровадження систем «розумного» управління інженерною інфраструктурою (енерго-, водо- та теплопостачанням).

Екологічні вимоги. Спрямовані на збереження природних компонентів міського ландшафту та біорізноманіття. Основні напрями:

- створення системи зелених насаджень – парків, скверів, бульварів, вуличних посадок (нормативи зеленої площі на 1 мешканця становлять 16–30 м² загального користування за ДБН Б.2.2-12:2019);
- формування екологічних коридорів – безперервних просторових зв'язків між природними територіями для забезпечення міграції тварин і збереження екосистем;
- захист водних об'єктів – встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг (мінімум 25 м для малих річок, 100 м для великих);
- збереження природних резерватів – парків, заказників, пам'яток природи в межах і за межами міста;
- протидія процесам ерозії, зсувам, забрудненню ґрунтів;
- моніторинг стану атмосферного повітря, ґрунту, поверхневих і підземних вод.

Санітарно-гігієнічні вимоги. Регламентовані Державними санітарними нормами і правилами (ДСанПіН), забезпечують безпечне для здоров'я людини міське середовище. Основні аспекти:

1. Контроль атмосферного повітря – гранично допустимі концентрації

(ГДК) шкідливих речовин (CO , NO_x , SO_2 , $\text{PM}_{2.5}$, PM_{10}) встановлюються ДСанПіН. Перевищення ГДК є підставою для адміністративних санкцій та обмеження діяльності.

2. Шумовий режим – нормативи акустичного навантаження за ДСН 3.3.6.037-99: для житлових територій вдень – 55 дБА, вночі – 45 дБА; біля магістралей – до 70 дБА. Захист житла від шуму забезпечується звукоізоляційними бар'єрами, посадкою зелених насаджень, регулюванням транспортних потоків.

3. Вібраційний режим – нормування транспортних і виробничих вібрацій, особливо біля метро, залізниць, важких промислових об'єктів.

4. Електромагнітні поля – нормативи захисту населення від високовольтних ліній електропередач, телекомунікаційних веж, обмеження зон поблизу радіолокаційних об'єктів.

5. Інсоляція – забезпечення тривалості сонячного опромінення житлових приміщень не менше 2,5 годин на день у період з 22 березня до 22 вересня (за ДСанПіН).

6. Радіаційний контроль – обмеження природного та техногенного радіаційного фону, особливо в зонах, що зазнали впливу Чорнобильської катастрофи.

7. Санітарно-захисні зони (СЗЗ) – буферні території між промисловими підприємствами та житловою забудовою. Розміри СЗЗ за класами шкідливості становлять: I клас – 1000 м, II клас – 500 м, III клас – 300 м, IV клас – 100 м, V клас – 50 м (ДСП 173-96 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів»).

Інтегрований підхід до захисту міського середовища. Сучасна практика поєднує всі три групи вимог через концепції:

– «місто-губка» (sponge city) – управління дощовими стоками шляхом створення проникних поверхонь, біоінженерних систем затримання вологи;

– «місто 30» – обмеження швидкості автомобілів у житлових зонах до 30 км/год для зменшення шуму, викидів та підвищення безпеки;

– «низьковуглецеве місто» – комплексні заходи з декарбонізації енерго- та транспортного секторів, відповідно до Паризької угоди (2015 р.) та Європейської зеленої угоди (2019 р.).

Імплементація цих підходів у вітчизняну практику відбувається через гармонізацію ДБН з європейськими стандартами, прийняття стратегій сталого розвитку міст, інтеграцію принципів адаптації до зміни клімату в генеральні плани та плани зонування.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Аналіз структури міста

Необхідно:

- обрати місто;
- проаналізувати його функціональну структуру;
- визначити основні планувальні елементи;
- оцінити ефективність зонування;
- зробити висновки.

Обсяг: 3–5 сторінок.

Завдання 2. Оцінка інфраструктури

Необхідно:

- проаналізувати транспортну, інженерну та соціальну інфраструктуру;
- визначити рівень забезпеченості населення;
- виявити проблеми;
- запропонувати шляхи вдосконалення.

Методичні рекомендації до виконання

- працювати з генеральними планами міст;
- використовувати графічні матеріали (схеми, карти);
- застосовувати порівняльний аналіз;
- враховувати нормативні вимоги (ДБН);

- робити аргументовані висновки;
- поєднувати теоретичні знання з практикою.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- розробці генерального плану міста;
- формуванні функціонального зонування;
- організації транспортної системи;
- визначенні інфраструктури;
- обґрунтуванні планувальних рішень.

4. Питання для самоконтролю

1. Що таке генеральний план міста?
2. Які функції виконує генеральний план?
3. Які існують функціональні зони міста?
4. Що таке функціональне зонування?
5. Що включає композиційна структура міста?
6. Які елементи формують міську композицію?
7. Які види інфраструктури існують?
8. Яка роль транспортної інфраструктури?
9. Які екологічні вимоги до планування міста?
10. Що таке безбар'єрність?
11. Які принципи формування безбар'єрного середовища?
12. Як структура міста впливає на якість життя населення?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 1, 5, 6, 20, 24 (за номерами у загальному списку літератури).

Тема 8. Основи стратегічного планування

1. Теоретичні відомості

Стратегічне планування – це комплексний процес визначення довгострокових цілей розвитку території та шляхів їх досягнення з урахуванням ресурсного потенціалу, зовнішніх і внутрішніх факторів.

Його ключова особливість – орієнтація на перспективу (10–20 років) та інтеграція:

- економічного розвитку;
- просторового планування;
- соціальної політики;
- екологічних аспектів.

Основні етапи стратегічного планування:

1. Підготовчий етап:

- формування робочої групи;
- визначення цілей планування.

2. Аналітичний етап:

- аналіз території;
- оцінка ресурсів;
- SWOT-аналіз (виявлення сильних і слабких сторін; визначення можливостей і загроз);

– формування стратегії (визначення стратегічних цілей; розробка сценаріїв розвитку);

- реалізація та моніторинг (впровадження заходів; контроль виконання).

3. Соціально-економічний аналіз території включає:

- демографічні показники;
- структуру економіки;
- рівень зайнятості;
- інфраструктурне забезпечення;
- екологічний стан.

Цей аналіз є основою для прийняття стратегічних рішень.

4. SWOT-аналіз як ключовий інструмент: SWOT-аналіз дозволяє систематизувати інформацію про територію за чотирма групами факторів (табл. 8.1):

- Strengths (сильні сторони);
- Weaknesses (слабкі сторони);
- Opportunities (можливості);
- Threats (загрози).

Таблиця 8.1

Приклад SWOT-аналізу міста (умовний приклад)

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
вигідне географічне положення	зношена інфраструктура
наявність промислового потенціалу	транспортні затори
розвинена освітня база	екологічні проблеми
трудові ресурси	недостатній рівень благоустрою
Можливості (O)	Загрози (T)
залучення інвестицій	відтік населення
розвиток транспортної інфраструктури	економічна нестабільність
модернізація виробництва	екологічні ризики
розвиток туризму	конкуренція з іншими містами

Формування стратегічних рішень на основі SWOT наведено у табл. 8.2.

Таблиця 8.2

Матриця стратегій

	Можливості (O)	Загрози (T)
Сильні сторони (S)	SO-стратегія – використання сильних сторін для реалізації можливостей	ST-стратегія – використання сильних сторін для зменшення загроз
Слабкі сторони (W)	WO-стратегія – подолання слабких сторін через можливості	WT-стратегія – мінімізація слабких сторін і загроз

На основі SWOT визначаються:

- ключові напрями розвитку;
- пріоритетні галузі;
- просторові акценти (центри розвитку, транспортні коридори).

Стратегічні рішення реалізуються через:

- генеральний план;
- схеми планування територій;

– детальні плани територій.

«Стратегія сталого розвитку міста до 2035 року» (умовний приклад)

1. Загальні положення

Стратегія розвитку міста визначає довгострокові пріоритети соціально-економічного та просторового розвитку території, спрямовані на підвищення якості життя населення, ефективне використання ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності міста.

Горизонт планування: до 2035 року.

2. Коротка характеристика міста

Тип міста: середнє промислово-адміністративне

Чисельність населення: ~250 тис. осіб

Основні функції: промислова, транспортна, освітня

Проблеми: зношена інфраструктура, екологічне навантаження, транспортні затори

Потенціал: вигідне розташування, трудові ресурси, інвестиційна привабливість

3. Бачення розвитку міста (Vision)

Місто – сучасний, екологічно збалансований, інноваційний урбаністичний центр із високою якістю життя, розвиненою інфраструктурою та ефективною економікою.

4. Місія міста (Mission)

Забезпечення сталого розвитку міста шляхом інтеграції економічних, соціальних та екологічних процесів із використанням сучасних підходів до просторового планування.

5. SWOT-аналіз (узагальнений)

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
вигідне розташування	зношені мережі
промисловий потенціал	транспортні проблеми
кадрові ресурси	екологічні ризики
Можливості (O)	Загрози (T)
інвестиції	демографічний спад
модернізація	економічна нестабільність

6. Стратегічні цілі розвитку

Ціль 1. Економічний розвиток та інвестиції

- модернізація промисловості;
- розвиток малого та середнього бізнесу;
- створення індустріальних парків.

Ціль 2. Розвиток міської інфраструктури

- реконструкція транспортної мережі;
- розвиток громадського транспорту;
- модернізація інженерних мереж.

Ціль 3. Формування комфортного міського середовища

- розвиток житлової забудови;
- благоустрій територій;
- створення громадських просторів.

Ціль 4. Екологічна безпека

- зменшення викидів;
- розвиток зелених зон;
- управління відходами.

Ціль 5. Соціальний розвиток

- розвиток освіти і медицини;
- підвищення якості життя;
- створення безбар'єрного середовища.

7. Операційні цілі та заходи (табл. 8.3).

Таблиця 8.3

План реалізації стратегії

Стратегічна ціль	Операційна ціль	Заходи	Термін	Очікуваний результат
Інфраструктура	Розвиток транспорту	реконструкція магістралей	2025– 2030	зменшення заторів
Економіка	Підтримка бізнесу	створення індустріального парку	2025– 2035	нові робочі місця
Екологія	Озеленення	створення парків	2025– 2030	покращення екології

8. Просторові пріоритети розвитку

- розвиток центральної частини міста;
- формування нових житлових районів;
- реконструкція промислових зон;
- розвиток транспортних коридорів;
- формування зеленої інфраструктури.

9. Очікувані результати реалізації стратегії

- підвищення якості життя населення;
- зростання економіки;
- покращення екологічного стану;
- підвищення інвестиційної привабливості;
- формування сучасного міського середовища.

10. Система моніторингу (KPI)(табл. 8.4).

Таблиця 8.4

Ключові показники ефективності

Показник	Базове значення	Цільове значення (2035)
Чисельність населення	250 тис.	270 тис.
Рівень зайнятості	60%	70%
Площа зелених зон	15%	25%
Середня швидкість руху	20 км/год	35 км/год

11. Взаємозв'язок із містобудівною документацією

Стратегія реалізується через:

- генеральний план міста;
- детальні плани територій;
- програми розвитку інфраструктури.

Стратегія сталого розвитку міста Дніпро до 2035 року

1. Загальні положення

Стратегія розвитку міста Дніпро визначає довгострокові напрями соціально-економічного та просторового розвитку міста з урахуванням його ролі як одного з провідних індустріальних, логістичних та наукових центрів України.

Горизонт планування: до 2035 року

Принципи: сталий розвиток, інтегроване планування, інклюзивність, екологічна безпека.

2. Коротка характеристика міста

Населення: ~950 тис. осіб

Функції: промислова, транспортно-логістична, освітня, наукова

Роль: центр агломерації

Особливості: розташування на р. Дніпро, потужний промисловий комплекс

Ключові проблеми:

- зношеність інженерної інфраструктури;
- транспортні перевантаження;
- екологічне навантаження (промисловість);
- нерівномірний розвиток територій.

Потенціал:

- вигідне географічне положення;
- розвинена промисловість;
- кадровий і науковий потенціал;
- можливість трансформації промислових територій.

3. Бачення розвитку міста (Vision)

Дніпро – сучасний європейський індустріально-інноваційний центр із комфортним міським середовищем, ефективною транспортною системою та високою якістю життя населення.

4. Місія міста (Mission)

Створення умов для сталого розвитку міста шляхом модернізації економіки, розвитку інфраструктури, покращення екологічного стану та формування комфортного урбаністичного середовища.

5. SWOT-аналіз міста Дніпро (табл. 8.5).

Таблиця 8.5

SWOT-аналіз

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
потужний промисловий комплекс	зношена інфраструктура
вигідне транспортне положення	затори на магістралях
освітній і науковий потенціал	екологічне забруднення
розвинена інженерна база	дисбаланс розвитку районів
Можливості (O)	Загрози (T)
модернізація промисловості	відтік населення
розвиток логістики	економічні ризики
залучення інвестицій	екологічні загрози
розвиток IT-сектору	конкуренція міст

6. Стратегічні цілі розвитку

Ціль 1. Трансформація економіки

- модернізація промисловості;
- розвиток інноваційних кластерів;
- створення індустріальних парків.

Ціль 2. Розвиток транспортної системи

- реконструкція магістральної мережі;
- розвиток громадського транспорту;
- впровадження мультимодальних рішень;
- розвиток мостових переходів через р. Дніпро.

Ціль 3. Формування комфортного міського середовища

- розвиток житлової забудови;
- ревіталізація промислових зон;
- створення громадських просторів.

Ціль 4. Екологічна модернізація

- зменшення промислових викидів;
- розвиток зеленої інфраструктури;
- очищення водних ресурсів.

Ціль 5. Соціальний розвиток

- модернізація освіти та медицини;
- розвиток культури;
- формування безбар'єрного середовища.

7. Операційні цілі та заходи (табл. 8.6)

Таблиця 8.6

План реалізації

Стратегічна ціль	Операційна ціль	Заходи	Термін	Очікуваний результат
Транспорт	Зменшення заторів	реконструкція магістралей	2025–2032	підвищення швидкості руху
Економіка	Розвиток промисловості	індустріальні парки	2025–2035	нові робочі місця
Екологія	Озеленення	створення зелених зон	2025–2030	покращення якості повітря
Соціальна сфера	Комфорт середовища	благоустрій дворів	2025–2030	підвищення якості життя

8. Просторові пріоритети розвитку

- розвиток правобережної частини міста;
- реконструкція промислових зон;
- розвиток прибережних територій р. Дніпро;
- формування транспортних коридорів;
- розвиток нових житлових районів.

9. Ключові показники ефективності – (Key Performance Indicators KPI) (табл. 8.7).

Таблиця 8.7

KPI (Ключові показники ефективності)

Показник	Базове значення	Цільове значення (2035)
Населення	~950 тис.	1 млн
Рівень зайнятості	62%	72%
Зелені зони	12%	20%
Середня швидкість руху	18 км/год	30 км/год

10. Взаємозв'язок із містобудівною документацією

Реалізація стратегії здійснюється через:

- генеральний план міста;
- детальні плани територій;
- транспортні схеми;
- програми розвитку інфраструктури.

2. Зміст для самостійного опрацювання

Сутність процесу стратегічного планування. Рамки реалізації стратегії регіонального розвитку

Стратегічне планування – це систематичний процес визначення довгострокових цілей розвитку території та формування комплексу заходів, спрямованих на їх досягнення з урахуванням наявних ресурсів і зовнішніх обмежень. На відміну від оперативного або тактичного планування, стратегічне планування орієнтоване на горизонт 10-20 років і охоплює всі сфери розвитку: економічну, соціальну, екологічну, просторову.

Сутність процесу стратегічного планування. Стратегічне планування ґрунтується на таких принципах:

- цілеспрямованість – формулювання чітко вираженої місії, бачення та стратегічних цілей;
- системність – комплексний розгляд території з урахуванням взаємозв'язків між економікою, соціальною сферою, інфраструктурою, екологією;
- обґрунтованість – спирається на статистичні дані, експертні оцінки, прогнози, аналітичні моделі;
- реалістичність – відповідність наявним ресурсам (фінансовим, людським, природним) та потенційним джерелам інвестицій;
- адаптивність – здатність переглядати плани відповідно до змін зовнішнього середовища;
- партисипативність – залучення громадськості, бізнесу, експертів до розроблення та реалізації стратегії;
- координація – узгодження зі стратегіями вищого рівня (національною, регіональною) та документами просторового планування (генпланом, схемами планування).

Основні етапи процесу стратегічного планування. Класична методологія стратегічного планування передбачає шість послідовних етапів.

1. Підготовчий етап. Формування робочої групи (представники органів

влади, експерти, бізнес, громадськість). Визначення мети, обсягу робіт, термінів і джерел фінансування. Створення дорожньої карти процесу планування.

2. Аналітичний етап. Збір та обробка даних про територію: демографічні (чисельність, структура, динаміка), економічні (ВВП, зайнятість, інвестиції), соціальні (рівень доходів, освіта, охорона здоров'я), екологічні (стан довкілля, ризики), просторові (структура землекористування, інфраструктура).

3. SWOT-аналіз. Систематизація інформації за чотирма блоками: сильні сторони (Strengths), слабкі сторони (Weaknesses), можливості (Opportunities), загрози (Threats). Побудова матриці стратегій (SO, ST, WO, WT) для визначення стратегічних напрямів.

4. Формулювання бачення, місії та стратегічних цілей. Бачення – це бажане майбутнє території через 10–20 років; місія – формулювання призначення території та засад її розвитку; цілі – конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні та обмежені в часі результати (SMART-цілі).

5. Розроблення операційних планів та програм. Стратегічні цілі деталізуються до операційних з визначенням конкретних заходів, виконавців, термінів, джерел фінансування. Формуються секторальні програми (транспортна, житлова, екологічна, освітня).

6. Реалізація та моніторинг. Впровадження запланованих заходів з регулярним моніторингом ключових показників ефективності (KPI). Періодичний перегляд стратегії з урахуванням досягнутих результатів та змін зовнішніх умов.

Рамки реалізації стратегії регіонального розвитку. Реалізація регіональної стратегії в Україні регулюється Законом України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р., нова редакція 2022 р.) та Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 695 від 05.08.2020).

Основні рамкові інструменти реалізації:

– План заходів з реалізації Державної стратегії – деталізує конкретні заходи на середньострокову перспективу (3–5 років);

- Програми регіонального розвитку – фінансуються з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР);
- Угоди щодо регіонального розвитку – між Кабінетом Міністрів та обласними радами;
- Стратегії розвитку областей – затверджуються обласними радами на 7-річний період;
- Стратегії розвитку територіальних громад – на 5–7-річний період, гармонізуються з обласними та національними документами.

Рівні стратегічного планування в Україні:

1. Національний рівень – Державна стратегія регіонального розвитку. Визначає загальні пріоритети розвитку країни.
2. Регіональний рівень – Стратегії розвитку областей. Враховують специфіку конкретного регіону.
3. Місцевий рівень – Стратегії розвитку громад. Деталізують заходи в межах конкретної території.
4. Галузевий рівень – стратегії розвитку окремих секторів (транспорт, енергетика, освіта).

Особливості стратегічного планування в Україні в умовах війни та повоєнної відбудови. У 2022 році було розпочато роботу над Планом відновлення України (URP), який інтегрує принципи build back better (відбудовувати краще, ніж було). Регіональні стратегії переглядаються з урахуванням нових викликів: безпекового фактору, демографічних змін через міграцію, потреби у відбудові інфраструктури, переходу на європейські стандарти у зв'язку з кандидатським статусом ЄС.

Координація з європейськими програмами. Українські стратегії повинні відповідати засадам Територіальної агенди ЄС 2030 (Territorial Agenda 2030), Європейської зеленої угоди (European Green Deal), Програми сусідства (NEAR, Interreg). Це створює основу для отримання фінансування з європейських джерел та забезпечує сумісність українського планування з європейською практикою.

3. Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. SWOT-аналіз території

Необхідно:

- обрати місто або регіон;
- провести SWOT-аналіз;
- оформити результати у вигляді таблиці;
- зробити висновки.

Завдання 2. Формування стратегії розвитку

Необхідно:

- визначити стратегічні цілі;
- сформулювати пріоритети розвитку;
- запропонувати заходи реалізації.

Методичні рекомендації до виконання

- використовувати статистичні дані;
- застосовувати аналітичний підхід;
- уникати формального опису;
- робити обґрунтовані висновки;
- пов'язувати результати з курсовим проєктом.

Результати самостійної роботи використовуються при:

- обґрунтуванні концепції розвитку міста;
- визначенні функціонального зонування;
- формуванні планувальної структури;
- виборі стратегічних напрямів розвитку.

4. Питання для самоконтролю

1. Що таке стратегічне планування?
2. Які його основні етапи?

3. Що включає соціально-економічний аналіз?
4. Що таке SWOT-аналіз?
5. Які складові SWOT-аналізу?
6. Як формується стратегія розвитку?
7. Які існують типи стратегій?
8. Як стратегія пов'язана з генеральним планом?
9. Які фактори впливають на розвиток території?
10. Яке значення має стратегічне планування у містобудуванні?

5. Рекомендована література

Перелік рекомендованих джерел до теми: 2, 9, 12, 14, 15 (за номерами у загальному списку літератури).

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідик В. В., Павлів А. П. Планування міст. – Львів: Львівська політехніка, 2006. – 407 с.
2. Топчієв О.Г. Планування територій / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчиков. – Херсон: Олді+, 2017. – 268 с.
3. Ліпянін В.А., Стародуб І.В. Інженерна підготовка і благоустрій міських територій. Навчальний посібник. – Рівне: 2015. – 293 с.
4. Ягольник М.В., Джигіль Ю.Є., Макміллан С. Інженерна інфраструктура міста. City engineering infrastructure: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – Харків: Оперативна поліграфія, 2015. – 60 с.
5. Проектування міських територій: підручник : [у 2 ч.] Ч.1 / [за ред. В.Т. Семенова, І.Е. Линник]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 449 с.
6. Проектування міських територій: підручник: [у 2 ч.] Ч.2 / [за ред. І.Е. Линник, О.В. Завального]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. – Ч. 2. – 544 с.
7. Планування міст і транспорт: навч. посібник / О.С. Безлюбченко, С.М. Гордієнко, О.В. Завальний; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. – 271 с.
8. Поліщук В.П. Транспортне планування міст / В.П. Поліщук, О.В. Красильнікова, О.П. Дзюба. – Київ: Знання України, 2014. – 371 с.
9. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка; Н.А. Третяк, [за заг. ред. А.М. Третяка]. – Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 142с.
10. Проектування вулиць для дітей. Global Designing Cities Initiative. – 219 с. <https://globaldesigningcities.org>
11. Глобальний посібник з проектування вулиць. Global Designing Cities Initiative. – 425 с. <https://globaldesigningcities.org>

12. Як розробити комплексний план громади: посібник для професіоналів. – Київ, 2022. – 140 с. – Режим доступу: https://decentralization.ua/uploads/library/file/818/Посібник_для_професіоналів.pdf
13. UN-Habitat. Urban Planning for City Leaders. 2nd Edition, 2014. <https://unhabitat.org/urban-planning-for-city-leaders-0>
14. Territorial Agenda 2030. A future for all places. European Union, 2020. <https://territorialagenda.eu>
15. OECD. Recommendation on Regional Development Policy. Paris, 2025. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/cfe/implementing-the-oecd-recommendation-on-regional-development-policy-toolkit/toolkit-implementing-recommendation-on-regional-development-policy.pdf>

Нормативні джерела:

16. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
17. Закон України «Про основи містобудування». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
18. Закон України «Про Генеральну схему планування території України». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
19. Закон України «Про затвердження Порядку розроблення містобудівної документації» – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
20. ДБН Б.2.2-12:2019 Планування і забудова територій. – Київ: Мінрегіон України, 2019. – 175 с. – Режим доступу: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/b_2_2_12/1-1-0-1802
21. ДБН Б.1.1-13:2021 Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях. – Київ: Мінрегіон України, 2022. – 38 с. – Режим доступу: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3073513080773150091?doc_type=2

22. ДБН Б.1.1-14:2021 Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні. – Київ: Мінрегіон України, 2022. – 81 с. – Режим доступу: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/2860260340841580391?doc_type=2

23. ДБН Б.1.1-16:2013. Склад та зміст містобудівного кадастру. – Київ: Мінрегіон України, 2013. – 113 с. – Режим доступу: <https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-1035>

24. ДБН В.2.3-5:2018 Вулиці та дороги населених пунктів. – Київ: Мінрегіон України, 2018. – 61 с. – Режим доступу: <https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-199>

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи
з дисципліни «Просторове планування»

*(для здобувачів вищої освіти
спеціальності G 19 – «Будівництво та цивільна інженерія»)
(Електронне видання)*

Укладачі: БІЛОШИЦЬКА Наталія Іванівна
ТАТАРЧЕНКО Галина Олегівна
БІЛОШИЦЬКИЙ Микола Володимирович

Оригінал - макет Н.І. Білошицька

Підписано до друку _____
Формат 60×84^{1/16}. Папір типограф. Гарнитура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. _____. Обл.-вид.арк. _____.
Тираж ____ прим. Вид. № _____. Замовл. № _____. Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: м. Київ, вул. Іоанна Павла II буд 17, Телефон: +38(050)
218 04 78, факс (064 52) 4 03 42
E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com